

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Studijní program: ZŠ, 2. stupeň

Studijní obor český jazyk – německý jazyk
(kombinace)

URBANONYMIE MĚSTA JIHLAVY
URBANONYMY OF THE JIHLAVA TOWN

Diplomová práce: 07-FP-KCL-002

Autor:

Jana DIVIŠOVÁ (KALEDOVÁ)

Podpis:

.....

Adresa:

Nad Plovárnou 2

586 01, Jihlava

Vedoucí práce: Mgr. Václav Lábus

Konzultant: Doc. PhDr. Milada Hirschová, CSc.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
86	4	8	1	54	8

V Liberci dne: 22. 4. 2008

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Studentská 2   Tel.: 48535 2515   Fax: 48535 2332

Katedra: ČESKÉHO JAZYKA a LITERATURY

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (pro magisterský studijní program)

pro (diplomant)   Jana DIVIŠOVÁ
adresa: Nad Plovárnou 2, 586 01 Jihlava
studijní obor (kombinace):   český jazyk – německý jazyk
Název DP: Urbanonymie města Jihlavy
Název DP v angličtině: Urbanonyms of the Jihlava Town
Vedoucí práce: Mgr. Václav Lábus
Konzultant:
Termín odevzdání: leden 2008

Pozn: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 30. června 2007

.....
děkan

.....
vedoucí katedry

Cíl:

Popsat urbanonymii měst Jihlavy a postihnout hlavní pojmenovací motivy. Sestavit přehled názvů veřejných prostranství s uvedením jejich sémantickomotivační charakteristiky.

Předpoklady a metody:

Popsat a analyzovat zvolenou oblast z hlediska synchronního a diachronního. Systematicky utřídit podle zvolených kritérií.

Východiska:

Urbanonyma excerpovaná z informační literatury a plánů města a regionálních studií.

Literatura:

BAYEROVÁ, N.; ŠRÁMEK, R. Podíl onomastiky při standardizování urbanonymie. In: Urbanonymia. Bratislava, 1988.

HARVALÍK, M. Synchronní a diachronní aspekty české onymie. Praha, 2004.

Encyklopedický slovník češtiny. Praha, 2002. (ESČ)

LUTTERER, I.; ŠRÁMEK, R. Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Havlíčkův Brod, 1997.

MATÚŠOVÁ, J. Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí. NŘ, 1989, roč. 72, s. 179-186.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L.; KNAPPOVÁ, M.; MALENÍNSKÁ, J.; MATÚŠOVÁ, J. Pomístní jména v Čechách. Praha, 1995.

PROFOUS, A. Místní jména v Čechách I-IV. Praha. 1947-1957.

ŠMILAUER, V. Úvod do toponomastiky. Praha, 1963.

ŠMILAUER, V.; SVOBODA, J. Místní jména v Čechách. Praha, 1960.

Regionální literatura o městě Jihlavě a okolí.

Další literatura bude průběžně doplňována.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 22. 4. 2008

Podpis:

Poděkování:

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Václavu Lábusovi za odborné vedení, konzultace a podnětné rady.

Dále děkuji paní Olze Berkové z Okresního archivu v Jihlavě za materiály, rady a cenné připomínky.

Resumé

Tato diplomová práce se zabývá názvy ulic města Jihlavy z hlediska významové motivace pro jejich pojmenování a z hlediska frekvence jednotlivých typů. V první části objasňuje a vymezuje používanou terminologii, uvádí historický vývoj jihlavské uliční sítě a vysvětluje původ jména města Jihlavy. Druhá část obsahuje přehled názvů s uvedením jejich sémantickomotivační charakteristiky. Diplomová práce popisuje základní tendence, které se projevují ve zkoumaném souboru uličních názvů.

Summary

The thesis deals with the nomenclature of Jihlava streets, it provides insight into its semantic motivation with respect to the frequency of individual nomenclative types. The first part defines the employed terminology, explores historical development of the street network and enlightens the origin of the Jihlava town's name. The latter part lists names of streets and features their semantic motivation. The thesis traces basic tendencies in the examined corpus of street names.

Zusammenfassung

Diese Diplomarbeit beschäftigt sich mit Strassennamen der Stadt Jihlava unter dem Gesichtspunkt sowohl semantischer Motivation für ihre Benennung als auch der Frequenz einzelner Typen. Im ersten Teil wird die benutzte Terminologie erläutert und abgegränzt, historische Entwicklung der Jglauerstrassen angeführt und der Ursprung des Namens von Jihlava erklärt. Der zweite Teil enthält die Benennungübersicht mit semantischer Kennzeichnungangabe. Die Diplomarbeit beschreibt die in erforschten Strassennamen durchsetzenden Haupttendenzen.

Obsah

1. Úvod	9
2. Termín urbanonymie	10
3. Sémantická motivace názvů ulic	13
3.1. Faktory ovlivňující sémantickou motivaci	13
3.1.1. Historicko-společenská a politická situace	13
3.1.2. Velikost města	15
3.1.3. Odpovědní pracovníci	15
3.2. Formální stránka urbanonym	16
4. Původ a vývoj města jména Jihlavy.....	17
5. Historický vývoj uliční sítě Jihlavy	19
5.1. Vývoj jihlavské uliční sítě	19
5.2. Změny názvů ulic po roce 1989	21
5.3. Nové názvy ulic	24
5.4. Přehled vývoje pojmenování nejvýznamnějších jihlavských ulic	28
6. Sémantickomotivační klasifikace názvů jihlavských ulic	33
6.1. Klasifikace na orientační a dedikační typy	33
6.1.1. Typy orientačních názvů	35
6.1.2. Typy dedikačních názvů	42
6.2. Klasifikace dedikačních typů	47
6.2.1. Osobnosti obecně známé	47
6.2.2. Osobnosti spjaté s regionem	49
6.2.3. Osobnosti spjaté s obcí	54
6.3. Více motivačních typů pro jednu ulici	63
6.3.1. Orientační typy	63
6.3.2. Dedikační typy	64
7. Procentuální zastoupení motivačních typů	65
7.1. Frekvence jednotlivých typů	65
7.1.1. Frekvence názvů ulic orientačního typu	68
7.1.2. Frekvence názvů ulic dedikačního typu	69
7.1.3. Frekvence osobností obecně známých, spjatých s regionem a spjatých s	

obcí	70
8. Závěr.....	72
9. Bibliografie.....	75
10. Přílohy	78

1. ÚVOD

Tato práce pojednává o urbanonymii města Jihlavy. Přináší informace o původu, vývoji, charakteru a systému jihlavského uličního názvosloví.

V úvodní teoretické části se zabývá definicí pojmů urbanonymie a urbanonymum. Pokouší se objasnit a vymezit používanou terminologii. Pozornost věnuje faktorům ovlivňujícím sémantickou motivaci názvů ulic. Zmiňuje se o historickém vývoji jihlavské uliční sítě, uvádí, jakých a kolika názvů ulic se dotklo přejmenování po roce 1989 a jakým způsobem pojmenování se v dnešní době dává přednost. Pro zajímavost podává přehled vývoje pojmenování několika ulic od středověku po současnost. Krátce seznamuje s různými názory na původ jména města Jihlavy.

Hlavním úkolem práce je klasifikování názvů ulic do skupin podle sémantikomotivačního třídění Emy Krošlákové upravené s ohledem na specifiku urbanonymie Jihlavy. Podle procentuálního zastoupení jednotlivých motivačních typů zjišťuje, zda některý motivační typ výrazně převažuje. Z hlediska frekvence používaných názvů posuzuje, zda patří Jihlava k menším městům pojmenovávajícím své ulice podle místních skutečností, anebo k městům větším, kde je třeba i jiných motivací. Pravděpodobně zde bude zastoupeno vyšší procento názvů ulic pojmenovaných podle osobností, ale zároveň je možné očekávat i vyšší počet ulic s názvem podle polohy a podle objektů postavených lidskou rukou. U osobností se dále zaměřuje na poměr ulic nesoucích jména osobností obecně známých, spjatých s regionem a osobností spjatých s obcí. Předpokladem je, že v názvech jihlavských ulic bude zastoupeno větší množství názvů podle osobností obecně známých.

Diplomová práce se pokouší potvrdit hypotézu, že tendence pojmenovávat ulice názvy dedikačního typu je na ústupu, neboť jsou tyto názvy nejproměnlivější.

Pro vymezení teoretických východisek bude využita odborná literatura, zatímco urbanonyma budou excerpována z informační literatury, regionálních studií, plánů měst a z informací získaných od pracovníků muzeí, archivů, informačních center a úřadů.

2. TERMÍN URBANONYMIE

V této kapitole se pokusíme přesně definovat termíny urbanonymie a urbanonymum. Nebude to však úplně jednoduché. Urbanonymie se totiž chápe a také definuje nejednotně. Je však nutné zamyslet se nad problematikou těchto termínů a zvolit terminologii, kterou budeme užívat v naší práci.

Ještě než s vymezením těchto pojmů začneme, považujeme za důležité zmínit se alespoň krátce o vědeckém oboru, který zastřešuje naše bádání. Je jím toponomastika, jazykovědná disciplína, jež se zabývá studiem vlastních jmen zeměpisných. Dle Encyklopedického slovníku češtiny je to věda zabývající se „vlastními jmény pozemských objektů, které leží v krajině a jsou kartograficky fixovatelné v mapových dílech.“¹ Vlastní jména zeměpisná se rozlišují podle druhu pojmenovaného objektu na urbanonyma, choronyma (vlastní jména větších přírodních nebo správních celků), oikonyma (vlastní jména místní, popř. sídlištní) a anoikonyma (pomístní jména, vlastní jména nesídlištní).

Sama autorka hesla Urbanonymum, Jana Pleskalová, v Encyklopedickém slovníku češtiny upozorňuje na nejednoznačné chápání termínů. Co do rozsahu není urbanonymum jasně definováno: „zprav. vlastní jména sídelních i nesídelních objektů ležících na katastru města.“² Jako objekty, jejichž názvy lze zařadit k urbanonymům, jsou uvedeny jména městských obvodů, čtvrtí, sídlišť, náměstí, ulic a jiných veřejných prostranství, jména mostů, podchodů, fontán, památníků a soch. Někdy též vlastní jména významných budov, významných místností a sálů, tratí, stanic a zastávek. „Do urbanonymie nebývají zařazována hydronyma (Vltava) ani oronyma (Červený kopec), pokud nepojmenovávají nějaký specifický prvek městské reality.“³

Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky ani Šmilauerův Úvod do toponomastiky termín urbanonymum dokonce neznají. Ve svém referátu na Onomastickém semináři o urbanonymii se otázkou onymie a urbanonymie zabývá i předseda Slovenské onomastické komise Milan Majtán. Zmiňuje v něm, jak se s touto problematikou vypořádává i Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky: „V Základnej sústave a terminológii slovanskej onomastiky sa ojkonymum, t. j. miestny

---

¹ Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 491.

² Tamtéž, s. 506.

³ Tamtéž.

(osadny) názov definuje ako vlastne meno sídla (t. j. obývaného miesta), a to i pustého a zaniknutého.“⁴ Mezi oikonyma nejsou ale zařazeny názvy náměstí, ulic, nábreží apod., „które sa v tejto klasifikácii dostali k hodonymám začleneným medzi názvy nesídelných objektov (anojkonymá).“⁵ V Základní soustavě se hodonymum definuje jako „vlastní jméno dopravní cesty (ulice, nábreží, mostů, železnice, přívozu atd.“⁶ V úvodu Soustavy, napsané V. Šmilauerem, se zdůrazňuje zásada nepřetěžovat terminologii zvláštními názvy pro všechny druhy objektů. Jako příklad je použitý i termín urbanonyma. A tak i v jeho Úvodu do toponomastiky tento termín nenajdeme. Jména lidských sídlišť a jejich částí, význačných staveb, jednotlivých domů, ulic, náměstí atd. řadí k výrazu toponymum.⁷

Nepřijetí termínu urbanonymie můžeme sledovat i v pracích Libuše Olivové – Nezbedové. Ta jej důsledně nepoužila právě kvůli jeho nejednoznačnosti.⁸

Bayerová a Šrámek se domnívají, že pojmové i terminologické různosti vyplývají z nejednotného vymezení kategorie urbanistických objektů a uvádí 4 způsoby chápání tohoto pojmu:

„a/ jako soubor názvů měst, popř. i sídlišť ve městech (něm. Stättenamen), tedy jako oikonymie;

b/ jako soubor toponym uvnitř města, avšak s vyloučením oikonym, tedy jako druh anoikonymie, takové pojetí je dosti časté;

c/ jako soubor názvů městských komunikací a prostranství, tedy jen na úrovni hodonymie (a jejím prostřednictvím na úrovni anoikonymie);

d/ jako soubor všech toponym (oikonym i anoikonym) ležících na území města; vylučují se však jména domů (např. lékáren, hospod), různých institucí a zařízení (např. továren, škol, divadel – v české terminologii: vylučují se vlastní názvy); toto pojetí je nejčastější.“⁹

Dále navrhuji, aby vzešla nová definice urbanonym, která by odpovídala onomastické teorii současnosti a potřebám jazykové kultury, reprezentované

---

⁴ Majtán, 1988, s.7.

⁵ Tamtéž.

⁶ Svoboda - Šmilauer, 1973, s. 10.

⁷ Šmilauer, 1963, s. 9.

⁸ Olivová – Nezbedová, 1997, s. 43.

⁹ Bayerová – Šrámek, 1988, s. 12.

standardizační praxí. Ve svém příspěvku Podíl onomastiky při standardizování urbanonymie navrhuje nové definice: „Urbanonymie by podle našeho mínění mělo být souhrnné pojmenování pro všechna vlastní jména a vlastní názvy (kromě antroponym), které plní svou pojmenovací a komunikativní funkci primárně na území města,...“¹⁰

Podle Jany Matúšové jsou urbanonyma obvykle chápána „jako názvy ulic, náměstí, veřejných prostranství atd. Jde tedy o názvy člověkem vytvořených a zpravidla osídlených objektů, sloužících k orientaci ve městě.“¹¹ Jsou to názvy, které se bezprostředně dotýkají života obyvatel města. A které neidentifikují pouze objekty, ale zároveň lokalizují i bydliště lidí.

Jak vidíme, problém je nejenom ve vymezení obsahu našeho termínu, ale i v uznání jeho oprávněnosti. I novější práce z toponomastiky s ním zřídka pracují a jak již jsme uvedli, někteří autoři jej dokonce odmítají vzhledem k jeho nejednoznačnosti.

Přijmeme pro naši práci Šrámkovu terminologii, která definuje urbanonyma jako „jména všech osídlených i neosídlených objektů nacházejících se na historicky i soudobě vymezeném katastru sídelního útvaru, který má charakter (statut) města a pojmenovávající nejrozmanitější objekty (kromě antroponymických) majících pro život města význam a v katastru města se realizujících.“¹²

Vedle obecného termínu urbanonymum budeme používat i užšího označení, a to uliční název, popřípadě název ulice.

---

¹⁰ Bayerová – Šrámek, 1988, s. 12.

¹¹ Matúšová, 1989, s. 179.

¹² Šrámek, 1990, s. 73.

3. SÉMANTICKÁ MOTIVACE NÁZVŮ ULIC

3.1. Faktory ovlivňující sémantickou motivaci

3.1.1. Historicko-společenská a politická situace

Historicko-společenský a politický vývoj naší společnosti se odráží i ve výběru a motivaci názvů ulic.

„Nejstarší jména ulic jsou dochována ze středověku, kdy byl vznik podmíněn základní funkcí vlastního jména – tj. pojmenováním rozlišit a vyčlenit konkrétní označený objekt ze třídy objektů jemu podobných (čili jednu ulici či náměstí odlišit od ostatních ulic a náměstí ve městě).“¹³ To umožnilo jednoznačnou identifikaci objektu a s tím související orientaci uvnitř města. Názvy ulic byly tvořeny od středověku prakticky až do 19. století podle polohy a směru, tvaru ulice, podle národnostní a řemeslné příslušnosti obyvatel, mnohem méně podle významných budov nebo jiných objektů. Teprve v průběhu 19. století začíná převládat tendence pojmenovat ulice podle známých osobností politického a společenského života a podle významných míst a událostí. Převážně ve 20. století přibýly názvy podle nejrůznějších organizací, hnutí a významných dnů. „Svou podstatou orientační názvy se začaly doplňovat a nahrazovat tzv. dedikačními a jinými.“¹⁴ Šlo o snahu uctít tímto způsobem osobu, na jejíž počest bylo jméno dáno.

Ve skupině orientačních názvů jsou z hlediska motivace bohaté a rozmanité typy. Patří sem např. názvy utvořené podle směru k blízkým i vzdáleným obcím a městům, názvy motivované situovaností ulice (v blízkosti řek, pohoří, ...), názvy podle objektů a staveb, podle rozličných vlastností ulice (šířka, délka, funkční aspekt, ...), podle náboženského původu či původního zaměstnání obyvatel, podle ptáků, rostlin či stromů aj.

Široká paleta rozličných významných osobností a událostí je naopak zastoupena v hojné míře ve skupině názvů dedikačních. Zde bychom mohli jmenovat názvy podle spisovatelů, podle hudebních skladatelů, malířů, názvy motivované jmény národních

---

¹³ Harvalík, 2004, s. 29.

¹⁴ Pleskalová, 1988, s. 79.

buditelů, historických osobností, vědců. Dále sem řadíme názvy inspirované historickými událostmi aj.

Jak uvádí J. Pleskalová¹⁵, je předností názvů orientačních jejich poměrná stabilita, schopnost plnit spolehlivě funkce pojmenovací a identifikační, schopnost jednoznačně lokalizovat objekt. Tyto názvy často blíže charakterizují ulici a její okolí. Názvy dedikační pak odrážejí myšlení a společenské proměny své doby, bývají poplatná momentální politické i ideologické orientaci státu. Postupně začínají být pocíťována jako nevhodná a bývají nahrazována jmény jinými. Nutně se pak jeví jako značně nestabilní a navíc, jak konstatoval už I. Lutterer, „s častým přejmenováním vznikají totiž nejen značné škody národohospodářské (nucená výměna uličních tabulek, tisk nových plánů města, výroba nových razítek a vývěsních štítů, přeměna kvanta tzv. hlavičkového papíru v makulaturu), ale především morální ztráta důvěry ve spolehlivost dosavadních adresářů a jiných orientačních pomůcek, nedůvěra k stávajícímu názvosloví jako celku a z ní vyplývající neúcta k ideovým zásadám, na nichž je tvoření názvů postaveno.“¹⁶

Uvedme několik nejdůležitějších politických změn a zvrátů 20. století, které měly za následek tolikero přejmenování názvů ulic.

Vznik Československé republiky v roce 1918 je prvním významným zlomem. V této době se nově objevuje pojmenování podle osobních jmen politických představitelů první republiky (*Masarykovo náměstí*), ale ve jménech ulic se odráží i historické události a jména oslavná (*třída Legionářů*). V souvislosti s nacistickou okupací v roce 1938 dochází k přejmenování ulic. Názvy ulic oslavují především představitele třetí říše (*Adolf Hitler Platz*). Tato jména jsou už na konci války v roce 1945 odstraňována a nahrazována. Obnovují se jména ulic pojmenovaných podle význačných představitelů českého národa (*Jiráskova*), směru (*Brněnská*), polohy (*Nad Řekou*) a nově se objevuje pojmenování podle osobností jiných států než Československa (*Stalinův sad*).

Poté, co se vlády v roce 1948 chopí komunistická strana, dochází k dalšímu přejmenování ulic. Odstraňují se jména neslučující se s komunistickou ideologií, jde zejména o představitele první republiky. Místo nich nastupují názvy uctívající komunistické státníky, politiky a ideology (*náměstí Gottwaldovo*).

---

¹⁵ Pleskalová, 1988, s. 79.

¹⁶ Lutterer, 1988, s. 126.

Další trend, související s odhalením kultu osobnosti, kdy jsou některá jména nahrazena společensky přijatelnějšími a ideologií méně ovlivněnými názvy, nastává koncem 50. a na počátku 60. let. Za vyvrcholení je považováno období Pražského jara roku 1968.

Změna ve jménech ulic po roce 1989 se stala jednou z největších v uličním názvosloví. Mizí jména spjatá s minulým režimem a ulicím se navrací jejich původní názvy, které platily před mnichovskou republikou (*Benešova – 9. května – Benešova*). Velmi často se také volí jméno nové, a to z prostého důvodu. Význam osoby, podle které byla ulice před válkou pojmenována, není už tak velký jako v tehdejší době. A proto se v dnešní době volí pojmenování po osobě skutečně všeobecně známé (*Dykova*).

Z tohoto přehledu vyplývá, že kterákoliv generace zažila často tři až čtyři přejmenování. Čímž dochází ke ztížení orientace. Té se však lidé brání tím, že užívají neoficiální pojmenování. Nové jméno tak není někdy schopno vytlačit z povědomí jméno staré (*Rud'ák místo náměstí Svobody*).

3.1.2. Velikost města

K dalším faktorům, které ovlivňují sémantickou motivaci urbanonymie, patří vedle zmíněné politické situace a historicko-společenského vývoje i velikost města a s tím související počet ulic. J. Matúšová uvádí: „Čím je město menší, tím je větší procento názvů původně vycházejících z reality (okolní skutečnost se odráží v názvech podle polohy komunikace, jejího směru, obyvatel, ...). Ve větším městském celku je tato možnost vyčerpána, a proto je třeba sáhnout k názvům nemotivovaným skutečností.“¹⁷ V malých městech je procento ulic pojmenovaných podle osobností, které jsou s regionem těsně spjaty, vyšší. A často se i opakují případy, kdy má urbanonymum určitou zprostředkovanou souvislost s objektem v ulici (*Tyršova – v ulici je tělocvična či sokolovna*).

3.1.3. Odpovědní pracovníci

---

¹⁷ Matúšová, 1989, s. 181.

Protože neexistují oficiální směrnice, které by tvorbu urbanonym jednoznačně určovaly, je tvorba uličních názvů do značné míry v rukou odpovědných pracovníků. V Jihlavě je za nové názvy zodpovědný Magistrát města Jihlava, odbor rozvoje města. M. Harvalík poukazuje na dosavadní vývoj uličního názvosloví a zdůrazňuje, že k tak závažnému a významnému úkolu, jakým je výběr jména pro ulici, náměstí atd. je zapotřebí přikračovat uvážlivě a odpovědně. Je třeba zvážit všechny klady a zápory, které s sebou nový název přináší. U pojmenování ulic podle osobností je přitom obecně známo, že by neměla být dávána jména po dosud žijících osobách. Obzvláště velká opatrnost je nutná u jmen politiků a státníků. „Jméno osoby musí být přijatelné pro co nejširší okruh veřejnosti, stranickost a rozhodování úzké skupinky lidí „tam nahoře“, běžné v uplynulých letech, zde nesmí mít místo.“¹⁸ Pokud by tomu tak nebylo, mohly by se zopakovat chyby minulosti, a tudíž bude nutné zvolená jména opět měnit. „Takovémuto nechtěnému postupu může zabránit jen využití těch principů, které dostatečně prokázaly svou nosnost, a snahu o to, aby byla jednotlivá jména jasná a výstižná a aby systém uličního názvosloví měst byl stabilní.“¹⁹

3.2. Formální stránka urbanonym

Formální stránka urbanonym má úzkou souvislost se stránkou sémantickomotivační. Po této stránce nejsou názvy ulic příliš pestré, souvisí to totiž se stejnorodostí označovaných objektů. Pro určitý sémantický typ je dominantní určitý slovotvorný typ.

Nejčastějším slovotvorným typem jsou vícečlenná pojmenování, která obsahují druhové jméno (*ulice, náměstí*) a jeho bližší určení. To je vyjádřeno buď přívlastkem shodným (*Lípová*) či neshodným (*Úvoz*). K tomuto typu se dají přiřadit názvy všech motivačních typů (*ulice Polní, ulice Vojanova, ulice U Dvora,...*). Základní tendencí v oblasti jazykové stránky názvů ulic je snaha o jazykovou ekonomii, o co nejúspornější vyjádření. To se projevuje obecným vypuštěním označení *ulice* (*Polní, Vojanova, U Dvora,...*). Tato tendence se projevuje i u názvů osobností. Zde dochází k posunu od názvů adjektivního typu k typu genitivnímu (*D. Pecky – Peckova*).

---

¹⁸ Harvalík, 2004, s. 33.

¹⁹ Harvalík, 2004, s. 34.

4. PŮVOD A VÝVOJ JMÉNA MĚSTA JIHLAVY

Původ jména města *Jihlavy* vysvětluje řada etymologických pověstí, které však mají ke skutečnosti daleko. Často ale nahrazují suchopárné výklady jazykovědců příběhem, pohádkovým vyprávěním nebo historkou. Jedna z těchto pověstí spojuje jméno *Jihlava* se slovesem jihnout. Kdysi dávno starému hrnčíři, přebývajcímu v místech nynějších Starých Hor, hlína při vypalování jihla a hrnce a talíře se rozpadaly. Postěžoval si jednou cizinci jedoucímu za obchodem do Prahy, že se mu dílo poslední dobou nedaří. Cizinec z několika střepů poznal, že příčinou praskání hrnců není hrnčířova nešikovnost, ale stříbro, které se při vysoké teplotě vytavovalo.

Jiná verze té samé pověsti vypráví o tom, že němečtí horníci při kopání rudy nacházeli mnoho ježků. Dali tedy místu jméno Iglau (něm. Igel = ježek). S nálezy ježků spojuje jméno *Jihlava* také Václav Hájek z Libočan ve své Kronice české: "... a když základy ke zdem kopajíce ven hlínu vybírali, mnoho tu ježků nalézali, a na ten čas, Čechové i Moravané, říkali ježkovi GEHLAK a od toho dali městu jméno GEHLAWA."²⁰

Název města *Jihlavy* se také vykládal jako řeka s kamenitým dnem, které připomínalo jehličky. V Kapitolách o historii Jihlavy od Karla Křesadla²¹ se dočteme, že název není jednoznačný a že o něj již bylo svedeno mnoho učených filologických půtek, zejména zda se má odvozovat z českého, či chceme-li slovanského základu nebo germánského. Nesporné je, že to byl původně název řeky, který pak převzalo sídliště u ní ležící. „Z historických pramenů víme, že nejstarší zápisy jména Jihlavy znějí Jiglava. Také proto se dnes hledá jazykový základ od staroslovanského „jegla“, tedy jehla. Možný je ale také langobardský základ „Igulaha“ ve významu „ježový potok“. Jméno se pak v obou případech vykládá jako řeka s kamenitým, ostrým dnem, připomínajícím jehličky. Noví horníci kolonisté, převážně německy mluvící, si pak „Jiglavu“ původní české osady svou výslovností přizpůsobili na „Iglau“ a odvození od ježka (německy Igel) pak bylo zcela nasnadě. Další zajímavostí v této souvislosti je, že oficiálním

---

²⁰ Vilímek, dostupné na: www.regionalist.cz/vilimek/

²¹ Křesadlo, 1992, s. 13.

německým názvem řeky až do zcela nové doby zůstalo „Iglawa’’. Jinou pak to, že i ve slovanských jazycích známe slova se základem „igel’’.²²

Podobně název Jihlavy definují i I. Lutterer a R. Šrámek v jejich Zeměpisných jménech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku²³. Uvádí, že nejstarší listinné zápisy jména jsou většinou latinské nebo německé. Z roku 1234 je to jméno Giglawa, v roce 1238 Yglaua a v roce 1249 Iglavia. Česká podoba se soustavněji vyskytuje od poloviny 15. století, a to Gihlavwa, Jihlava. Názvem města i starší vsi se stalo jméno řeky, doložené od 13. století (1226 Giglauē, 1227 Ihlaua). Patrně již předslovanské obyvatelstvo jižní Moravy dalo jméno dolnímu toku řeky podle toho, že její dno bylo kamenité a ostré jako bodliny ježka (ježek = německy Igel). Podle jiného výkladu šlo o řeku tekoucí v jehličí, nesoucí jehličí apod. Jméno řeky se tedy snadno spojilo se slovem jehla (staročesky jihla) a začalo se chápat jako řeka s kameny na dně ostrými, špičatými jako jehla.

---

²² Křesadlo, 1992, s. 13.

²³ Lutterer – Šrámek, 1982, s. 135.

5. HISTORICKÝ VÝVOJ ULIČNÍ SÍTĚ JIHLAVY

V této kapitole nastíníme všeobecný vývoj jihlavské uliční sítě s uvedením všech tendencí, které doprovázely vývoj a změnu uličních názvů od středověku po současnost. Dále uvedeme konkrétní příklady ulic, kterých se dotkly názvoslovné změny po roce 1989 a vytvoříme přehled nových názvů ulic. Zjistíme, zda při přejmenovávání a pojmenovávání ulic převažují názvy typu dedikačního či orientačního. A ještě pro ilustraci umístíme na konec této kapitoly přehled vývoje několika ulic, které tvořily a tvoří komunikační systém Jihlavy.

5.1. Vývoj jihlavské uliční sítě

V důsledku velkého požáru města v roce 1353 byly zničeny nejstarší svazky městských knih, které jsou důležitým pramenem středověkých názvů jihlavských ulic. Musíme se tedy spokojit s doloženými názvy z knih po roce 1359. Městské knihy zachycovaly nejenom jména poplatníků a jejich dávky, ale často byly tyto údaje rozšířeny o název příslušné ulice. Středověké pojmenování ulic bylo původně ryze účelové. Sloužilo k evidenci daňových poplatníků a nemovitostí. Jednotlivé domy nebyly označeny číslem, ale jménem majitele a sousedů (*dům Jana – pekaře mezi domy Jiříka – koláře a Pavla – soukeníka*) nebo označovaly polohu domu vůči některé dominantní či známé budově (*dům Jana – pekaře naproti kostelu sv. Kříže*). „...středověká Jihlava měla svůj pevný topografický řád, který se vyvinul z potřeb a zvyků města. ... tato orientační síť přetrvala víceméně v nezměněné podobě až do konce 18. století“²⁴

„K převratným změnám v názvosloví jihlavských ulic dochází v druhé polovině 18. století.“²⁵ V roce 1770 vydává Marie Terezie patent, který nařizuje nový jednotný způsob městské evidence domů, a to číslování. Ještě v 15. – 17. století mají některé ulice současně několik názvů, nyní dostávají všechny ulice úřední jména v přesně stanoveném tvaru. V roce 1800 již existuje první seznam ulic, domů a jejich majitelů. O 13 let později však dochází k přečíslování všech domů novými popisnými čísly, neboť

---

²⁴ Jaroš, 1993, s. 3.

²⁵ Jaroš, 1993, s. 4.

je orientace znepřehledňována výstavbou nových domů v původní souvislé řadě. Tato podoba platila až do roku 1955. Tehdy se toto přechíslování nahrazuje současnými popisnými čísly.

V polovině 19. století se začíná s bouráním některých městských bran a probouráváním hradebního pásu, čímž se mění uliční síť Jihlavy. Některé ulice pokračují za zbourané hradby a tím získávají na významu. „Tak například Saská ul., dnešní Benešova, bývala krátkou, druhořadou jihlavskou ulicí,... Když však došlo v roce 1844 k odstranění věže a probourání hradby, nastává její prudký rozvoj.“²⁶ Odvádí z města veškerou dopravu a stává se hlavní obchodní ulicí. I dnes patří k jedné z nejživějších ulic. Některé ulice však na významu ztrácí a stávají se tichými, vedlejšími ulicemi. Tak jako tomu bylo u ulice Matky Boží.

Ve změnách názvů se odráží i politický, hospodářský a kulturní vývoj města kolem roku 1878. Tehdy jsou starodávne a tradiční názvy nahrazeny novými jmény odvozenými od jmen významných osobností a událostí. V únoru tohoto roku dostávají jihlavské domy vedle popisných čísel čísla orientační a zároveň dochází k systematizaci názvů ulic. Názvy jsou zjednodušeny a sjednoceny a i poslední bezejmenné uličky dostávají svá pevná jména (*Úzká*). Od této doby je volba názvů ulic poplatna stále více státnímu a politickému režimu. Jihlavské ulice jsou pojmenovávány podle osobností, které k městu neměly žádný přímý vztah nebo které se stávají v dalších epochách nežádoucími (*Čajkovského*, *nám. Adolfa Hitlera*). „Proto také dochází vždy při takových přelomech k rozsáhlejším změnám názvů ulic, jako tomu bylo po vzniku československého státu v roce 1924, za nacistické okupace v roce 1939, po osvobození roku 1945, od konce 40. let a jak tomu bude také v současné době.“²⁷ Co se týče cizojazyčného pojmenování ulic, tak teprve od roku 1945 jsou jména ulic pouze česká (*Čajkovského*). Ve středověku se používaly názvy latinské a německé (*platea Figulorum*, *Töppergasse*, *Fleischhackergasse*), jen výjimečně české. Od konce 18. století to byly názvy pouze německé (*Untere Fleischhackergasse*). Od roku 1919 se začaly užívat české překlady (*Řeznická*) německých názvů z doby před rokem 1914. „Často však necitlivé překlady vedou ke kuriózním situacím, jako v případě názvu *Schneeweissgasse* (*Schneeweissova ulice*), kdy je jméno přeloženo doslova jako

---

²⁶ Jaroš, 1993, s. 6.

²⁷ Křesadlo, 1990, s. 6.

„*Sněhobílá*“.²⁸ O 10 let později bylo provedeno další počestění a od března 1939 nesly ulice pouze německé názvy (*Berghäuer gasse*).

5.2. Změny názvů ulic po roce 1989

V roce 1990 dochází k přejmenování několika ulic ve snaze vrátit jihlavským ulicím některá dřívější pojmenování, buď v minulosti dlouhodobě doložená nebo spojená s význačnými osobnostmi, institucemi a událostmi, souvisejícími zejména s formováním československé státnosti.

Jedná se o tyto ulice:

- *náměstí Míru – náměstí Masarykovo*

(jméno prvního prezidenta naší republiky, jež neslo v letech 1924 – 1939 a v letech 1945 – 1954), *náměstí Masarykovo* bylo v roce 2000 přejmenováno ještě jednou, a to na *Masarykovo náměstí*

- *náměstí Rudé armády – náměstí Svobody*

(úřední název v letech 1924 – 1954)

- *náměstí Čs. sov. družby – Štefánikovo náměstí*

(úřední název v letech 1924 – 1939)

- *ulice 9. května – Benešova*

(úřední název z let 1945 – 1954)

- *ulice 1. máje – třída Legionářů*

(úřední název spodní části této ulice v letech 1924 – 1939 související se zdejší Legií)

- *ulice Pionýrů – Křížová*

(původní název užívaný s výjimkou let 1935 – 1939 až do roku 1960)

---

²⁸ Jaroš, 1993, s. 7.

- *ulice Brožíkova – Židovská*

(původní název, který vznikl ve 14. století podle sídla tehdejší židovské komunity v Jihlavě a užívaný až do roku 1939)

- *ulice Dukelských hrdinů – Jana Masaryka*

(úřední název v letech 1948 – 1954)

- *ulice 25. února – 17. listopadu*

(na paměť brutálního zákroku nacistů proti českým studentům v roce 1939 a brutálnímu zákroku proti studentům v Praze na Národní třídě v roce 1989, jež se stal počátkem současné „něžné revoluce“)

- *část ulice Čajkovského (od Malinovského ke Kosmákové) – Havířská*

(úřední název celé ulice v letech 1924 – 1939, připomínka velkých tradic jihlavského dolování stříbra)

- *část ulice Tyršovy (dolní část od Fritzovy ulice po Majakovského) – Plukovníka Švece*

(rodák z Čenkova u Třeště, učitel a Sokol vyslaný ČOS jako učitel tělocviku do Ruska, kde se stal za 1. světové války jedním z velitelů čs. legií)

V roce 1991 dochází k dalšímu přejmenování ulic. Pouze jedné ulici byl navrácen úřední název z roku 1924, ostatní ulice byly pojmenovány názvy zcela novými. Kromě ulice Mahlerovy, tento název totiž nesla v letech 1918 – 1938 dnešní ulice Mrštíková.

Přejmenované ulice jsou následující:

- *Bohumíra Šmerala – Demlova*

- *Malinovského – Znojemská* (úřední název z roku 1924)

- *Nikose Belojannise – Mahlerova*

- *Marxova – Ke Skalce*

- *Engelsova – Peckova*

- *Fučíkova – Zrzavého*
- *Leninova (po Mahenova) – Seifertova*
- *Leninova (sídliště od Mahenovy ulice) – U Hřbitova*
- *Semilucká – Okružní*
- *Švermova – Pávovská*
- *část ulice Pražské – Chlumova*
- *„Průtah“ – Hradební*
- *A. Zápotockého – Březinova*

Z tohoto přehledu vyplývá, že v názvech přejmenovaných ulic převažují ulice typu dedikačního. Z celkového počtu 25 ulic patří 15 ulic k názvům dedikačním a 10 ulic k názvům orientačním. Konkrétněji jsou 4 ulice pojmenované podle politických činitelů (*Masarykovo náměstí, Štěfánikovo náměstí, Benešova a Jana Masaryka*). K oslavným názvům patří 3 ulice (*třída Legionářů, 17. listopadu, náměstí Svobody*). Jména spisovatelů nesou 4 ulice (*Březinova, Demlova, Peckova a Seifertova*). Pouze jeden název ulice je pojmenován podle hrdinů (*Plukovníka Švece*), podle hudebních skladatelů a hudebníků (*Mahlerova*), podle malířů (*Zrzavého*) a podle národních buditelů (*Chlumova*).

Co se týče poměru mezi osobnostmi, jsou 3 ulice pojmenované podle osobností všeobecně známých (*Masarykovo náměstí, Seifertova a Štěfánikovo náměstí*), 4 ulice nesou jméno osobností spjatých s regionem 4 (*Březinova, Demlova, Plukovníka Švece a Zrzavého*) a 5 ulic ve svých názvech oslavuje osobnosti spjaté s obcí (*Benešova, Chlumova, Jana Masaryka, Mahlerova, a Peckova*).

U názvů orientačních je největší počet ulic, tj. 4 z názvů utvořených podle objektů postavených lidskou rukou (*Hradební, Křížová, Matky Boží a U Hřbitova*). Podle směru ulice jsou pojmenované 2 ulice (*Pávovská a Znojemská*). Názvy podle etnického (náboženského) původu obyvatel (*Židovská*), podle (původního) zaměstnání obyvatel (*Havířská*), ulice nacházející se v terénu katastru (*Ke Skalce*) a název nesoucí funkční aspekt ulice (*Okružní*) se vyskytují v názvech ulic pouze jedenkrát.

Při přejmenování ulic v letech 1990 a 1991 šlo hlavně o odstranění názvů ulic pojmenovaných podle osobností či názvů spojených s ideologickým monopolem minulé doby (*Fučíkova, Marxova, náměstí Rudé armády, ulice 1. máje...*). Dále byly učiněny

určité posuny ve prospěch kdysi zatracovaných státníků a příslušníků tvůrčí inteligence, z nichž někteří již své místo v Jihlavě kdysi měli (*Benešova, náměstí Masarykovo* aj).

U ostatních ulic byly důvodem přejmenování jiné okolnosti. Část ulice *Pražské* si ponechalo své pojmenování, které je motivováno podle směru ke vzdálené Praze, avšak přejmenovaná část této ulice by k tomuto motivačnímu typu nenáležela, byla proto přejmenována na ulici *Chlumovu*, aby tedy nedošlo k mylné domněnce, že nás i tato ulice „přivede“ do Prahy. Došlo také k přejmenování neoficiálního názvu „*Průtah*“ na ulici *Hradební*, neboť tato ulice vede opravdu podél hradeb, a tak je tímto názvem vyjádřena pravdivá skutečnost.

Za nové názvy byla ve zmiňovaných letech zodpovědná názvoslovná komise, která byla vytvořena v roce 1990 a byla složená ze zástupců MěNV, koordinačního výboru okresního Občanského fóra, historika města a zástupce politických stran. Na základě projednání došlých námětů komise navrhla a předložila všem občanům města změny názvu některých ulic a prostranství v Jihlavě a vyzvala je, aby se k těmto návrhům vyjádřili a své stanovisko zaslali.

5.3. Nové názvy ulic

V této části uvádíme nové názvy ulic, které vznikaly od roku 1993 v důsledku nové bytové výstavby. Na konci této kapitoly vytvoříme přehled a vyvodíme poměr pojmenování ulic dedikačního typu a typu orientačního.

V roce 1993 vznikají ulice:

Zimní – tato ulice byla záměrně pojmenována podle ročního období, neboť v tomto komplexu již dvě ulice název tohoto motivačního typu nesou (*Letní, Jarní*)

Hellerova – nese jméno národního buditele, osobnosti spjaté s obcí

Tomášková a *Dusíkova* – dvě spolu sousedící ulice jsou pojmenované podle hudebních skladatelů, osobností spjatých s obcí

V roce 1999 byly pojmenovány tyto ulice:

Arbesova – pojmenována podle českého spisovatele, který patří k obecně známým osobnostem, toto pojmenování můžeme ale opět zdůvodnit, v té samé lokalitě se nachází ulice stejného motivačního typu, názvy pojmenované podle českých spisovatelů (*Hálkova, Šrámkova*)

Buková a Jeřabinová – jsou další ulice pojmenované podle porostů, můžeme říci, že se jedná o komplex ulic nesoucí název porostů (*Lípová, Jasanová, Kaštanová*)

V Zátiší – ulice pojmenovaná podle polohy, nachází se na konci města, kde se opravdu dá hovořit o tiché lokalitě

V roce 2001 vznikají ulice:

Jasmínová – patří opět do komplexu ulic pojmenovaných podle porostů

Špálova – nese jméno českého malíře, jehož jméno je spjata s regionem, tak jako blízké ulice (*Mánesova* – spjata s obcí, *Slavíčková* – spjata s regionem)

Hůlová – ulice podle mlýnu, který patřil Hůlům, úřední tvar byl ale vytvořen chybně

Rok 2002 s sebou přináší názvy:

Zátopkova – byla pojmenována podle obecně známé osobnosti, českém atletovi Emilu Zátopkovi

Stříbrná – nám svým názvem připomíná, že se v Jihlavě těžilo stříbro

Na Růžku – jméno je motivováno jménem hospody, která stála opravdu na růžku ulice

Rejchova – nese jméno Antonína Rejchy, českého hudebního skladatele, pedagoga a hudebního teoretika, v této lokalitě se již nachází ulice tohoto motivačního typu (*Tomášková a Dusíkova*)

Rok 2004:

V tomto roce vychází navrhované názvy z podnětů profesora Jaroslava Točíka a skupinových prací žáků jihlavského gymnázia.

Halasova, Poláčkova, F. X. Šaldy a Vlasty Javořické – názvy jsou ovlivněny stávajícími okolními ulicemi, které nesou názvy podle spisovatelů, jež tvořili převážně v meziválečném období (*Vančurova, Ortenova, Olbrachtova, S. K. Neumanna a Kainarova*)

Nad Jihlávkou – zastupitelstvo také schválilo vznik názvu pro tuto ulici, pojmenování vychází ze skutečnosti, nově vzniklá ulice se opravdu nachází nad řekou Jihlávkou; názvy zdejších okolních ulic nejsou vyhraněného typu, nesou názvy pojmenované podle spisovatele (*Holíková*), knihkupce (*Musilova*), podle polohy (*Krajní*) a směru k vzdálenému městu (*Znojemská*)

V roce 2005 vznikají následující ulice:

V Zahrádkách – ulice nese svědectví o tom, že se na tomto místě zahrádky opravdu nacházely

Průmyslová – pojmenována podle nově vzniklé průmyslové oblasti

V roce 2006 dostávají nové ulice tato jména:

Šípková a Trnková – ulice nesoucí jméno porostů, nacházejí se opět v již zmiňovaném komplexu ulic tohoto motivačního typu (*Jasanová, Jasmínová,...*).

Na Člunku – je tak jako název pro ulici *Stará cesta* historicky používaný název

Stará cesta – pojmenována podle skutečnosti, že zde procházela cesta z Jihlavy směrem na Brno

V roce 2007 jsou pojmenovány pouze dvě ulice:

Dykova – ulice se nachází v komplexu ulic pojmenovaných podle spisovatelů písčích v téže éře, jde o osobnost obecně známou

Hauptova – je pojmenována podle jihlavského fotografa Johanna Haupta, z jehož podnětu je každoročně konán jihlavský havířský průvod

ROK	ORIENTAČNÍ TYP	DEDIKAČNÍ TYP
1993	1	3
1999	3	1
2001	2	1
2002	2	2
2004	1	4
2005	2	0
2006	4	0
2007	0	2
celkem	15	13

Z této tabulky vyplývá, že převažují názvy ulic typu orientačního. Z celkového počtu 28 ulic patří 15 ulic k typu orientačnímu a 13 ulic k typu dedikačnímu.

Největší počet názvů ulic typu orientačního je zastoupen názvy ulic pojmenovaných podle porostů, tj. 5 ulic (*Buková, Jeřabinová, Jasmínová, Šípková, Trnková*). Následující 4 ulice jsou pojmenované podle polohy (*V Zátíší, Na Růžku, Na Člunku, Hůlová*). Ulice pojmenované podle situovanosti ulice jsou 2 (*Nad Jihlávkou a V Zahrádkách*). Ostatní názvy ulic jsou zastoupeny pouze jedenkrát, a to 1 ulice podle ročních období (*Zimní*), 1 název ulice motivovaný rozličnými vlastnostmi (*Stříbrná*), 1 ulice nese jméno podle (původního) zaměstnání obyvatelstva (*Průmyslová*) a 1 název ulice dostal jméno podle dřívější situace (*Stará cesta*).

Ulice dedikačního typu pojmenované podle spisovatelů se vyskytují nejhojněji, je jich 6 (*Arbesova, Dykova, F. X. Šaldy, Halasova, Poláčkova a Vlasty Javořícké*). Ulice nesoucí jméno hudebních skladatelů jsou 3 (*Dusíkova, Rejchova a Tomášková*). Podle

sportovců (*Zátopkova*), fotografů (*Hauptova*), buditelů (*Hellerova*) a malířů (*Špálova*) byly nově pojmenované ulice pouze jednou.

Poměr osobností obecně známých, spjatých s regionem a spjatých s obcí je následující. Stejný počet 5 ulic je pojmenován podle osobností obecně známých (*Arbesova, Dykova, Poláčkova, Rejchova a Zátopkova*) a podle osobností spjatých s obcí (*Dusíkova, Hellerova, Halasova, Hauptova a Tomášková*) a 3 ulice nesou jméno osobností spjatých s regionem (*F. X. Šaldy, Špálova a Vlasty Javořické*).

5.4. Přehled vývoje pojmenování nejvýznamnějších jihlavských ulic

Pro ilustraci vývoje pojmenování jihlavské urbanonymie uvádíme několik ulic, které tvořily komunikační systém středověkého královského horního města Jihlavy, dnešního historického jádra města.

Při sestavování tohoto přehledu jsme vycházeli z publikace Zdeňka Jaroše Jihlavské ulice a vývoj jejich pojmenování²⁹, dále z novinových příspěvků Františka Hoffmanna³⁰ a Karla Křesadla³¹, ale nahlédli jsme také do prvních tištěných seznamů od roku 1800³².

Heslář obsahuje tyto údaje:

1. Současné úřední jméno ulice (napsáno tučně).
2. Stručné vysvětlení a zdůvodnění názvu.
3. Chronologický výpis všech historických pojmenování od nejstaršího doloženého úředního názvu až po současný (názvu předchází rok vzniku, pokud nelze rok vzniku ulice určit, je uveden údaj co nejbližší).
4. Dále následuje český překlad latinského nebo německého názvu.

Benešova

Pojmenováno podle osobnosti: Edvard Beneš, český politik, druhý prezident ČSR

- 14. st. Platea Saxonum = Saská 1408

---

²⁹ Jaroš, 1993, s. 11-30.

³⁰ Hoffmann, 1967, s. 1-2.

³¹ Křesadlo, 1990.

³² Verzeichniss der in der königl. Kreis und Bergstadt Iglau, 1806.

- 1434: Saxengasse
- 1469: Saxeengasse
- 1470: Sagsengassen
- 1513: Sachsengasse
- 1530: Sacksengasse
- 1535: Saksengasse
- 1582: Sachsergasse
- 1638: Sach3ergasse
- konec 18. st. se ulice dělí na: 1) Obere Sachsengasse = Horní Saská
2) Untere Sachsengasse = Dolní Saská
- 1844: Ugartgasse = Ugartova
- 1878: Neugasse = Nová
- 1913: Schillergasse = Schillerova
- 1919: Schillerova – Schillergasse
- 1939: Schillergasse
- 1945: Benešova
- 1955: ulice 9. května
- 1990: Benešova

Husova

Pojmenováno podle osobnosti: Jan Hus, profesor UK, český náboženský reformátor a duchovní otec husitské revoluce.

- 14. st.: platea Siliquum = Mlátečná
- 1365: Trebirgass
- 1382: Trebergasse
- 1438: platea Treberensis
- 1456: platea Trebergasse
- 15.st.: platea Rosarum = Růžová
- 1439: Rosengasse
- 1449: Rozengas
- 1455: platea Rosarum
- 1878: Leupoldgasse = Leupoldova

- 1919: Leupoldova
- 1924: Husova – Husgasse
- 1939: Leupoldgasse
- 1945: Husova

Křížová

Podle polohy ulice u kostela povýšení sv. Kříže.

- 13. st.: platea sancte Crucis = Křížová
- 1359: platea Sancte Krucis
- 1403: vicus Sancte Krucis
- 1486: heylig Krewczergasse
- 1512: heiling Krewczergasse
- 1539: heiling Kreitzengasse
- 1587: Kreutzergasse
- 16. st.: Grosse Kreutzergasse = Velká Křížová
- 1919: Křížová – Kreutzergasse
- 1934: třída krále Alexandra I. Sjednotitele – König Alexander Strasse
- 1939: Kreutzergasse
- 1945: Křížová
- 1961: ulice Pionýrů
- 1990: Křížová

Lazebnická

Pojmenována podle středověké lázně bratrstva sv. Kateřiny v domě č. 3.

- 15. st.: platea versus ecclesiam s. Jacobi parrochalem = Ke kostelu
- 16. st.: se dělí na: 1) Badergasse = Lazebnická
2) Friedgasse = Friedova
- 1878: Badergasse = Lazebnická
- 1919: Lazebnická – Badergasse
- 1939: Badergasse
- 1945: Lazebnická

Matky Boží

Pojmenovaná podle polohy ulice u kostela Nanebevzetí Panny Marie.

- 14. st.: platea beate virginis Marie = Matky Boží
- 1362: platea beate Virginis
- 1415: vicus beate Virginis
- 1493: Frawngasse
- 1495: unsere frawngasse
- 1541: Frawengasse
- 1542: Fraeungasse
- konec 18.st: se dělí na: 1) Inner dem Frauenthore = V bráně Matky Boží
2) Ob dem Frauenthore = Před branou Matky Boží
- 1919: Matky Boží – Fraeungasse
- 1939: Frauengasse
- 1945: Matky Boží
- 1959: Obránců míru
- 1990: Matky Boží

Palackého

Pojmenovaná podle osobnosti: František Palacký, český historiograf a politik.

-15. st.: dělí se na:

1) Inter pannifices = K rámům

- 1439: platea Romhof
- 1439: Remhof
- 1440: Remgasse

2) Twergasse = Příčná

- 1487: Twerchgasse
- 1493: platea Twergasse
- 1542: Tberchgasse
- 1575: Twerggasse
- 1578: Zwerhgasse
- 1596: Zwerchgasse

- 1626: Twerbgasse
- 1630: Zwerckgasse

3) Retro Iudicem = Za rychtářem

- 1442: plathe Retro iudicem
- 1442: platea retro domum iudicis
- 1497: hinter dem Richter

-17. st.: dělí se na: 1) Hintere Quergasse = Zadní Příčná

2) Vordere Quergasse = Přední Příčná

3) Richtergasse = Rychtářská

- 1864: Breitegasse = Široká
- 1878: Steingasse = Šteinova
- 1919: Steinova – Steingasse
- 1924: Palackého – Palackýgasse
- 1939: Steingasse
- 1945: Palackého

Židovská

Pojmenovaná podle středověké židovské kolonie usídlené od r. 1345 v těchto místech.

- 14. st.: platea Judeorum = Židovská
- 1363: platea Judeorum
- 1423: vicus Judeorum, Judengasse)
- 18. st.: Wechselgasse
- konec 18. st.: Hintere Judengasse = Zadní Židovská
- 1878: Judengasse = Židovská
- 1919: Židovská – Judengasse
- 1939: Hans Sachsgasse
- 1945: Brožíkova
- 1990: Židovská

6. SÉMANTICKOMOTIVAČNÍ KLASIFIKACE NÁZVŮ JIHLAVSKÝCH ULIC

6.1. Klasifikace na orientační a dedikační typy

V této kapitole klasifikujeme jednotlivé ulice do skupin podle toho, jaká byla motivace pro jejich pojmenování. Při stanovení kritérií pro významové třídění budeme vycházet ze třídění Emy Krošlákové³³. Tato kritéria ještě upravíme s ohledem na specifiku urbanonymie Jihlavy. Krošláková dělí názvy do skupin orientačního a dedikačního typu a tyto skupiny ještě dále rozvádí.

1. Typy orientačních názvů

1.1. Názvy podle směru ulice

- 1.1.1. Názvy utvořené podle směru k blízkým i vzdáleným obcím
- 1.1.2. Názvy utvořené podle směru k blízkým i vzdáleným městům
- 1.1.3. Názvy utvořené podle směru k městské části
- 1.1.4. Názvy utvořené podle směru k místům označeným pomístním jménem

1.2. Názvy motivované situovaností ulice

- 1.2.1. V blízkosti řek, potoků a jezer
- 1.2.2. V terénu katastru

1.3. Názvy utvořené podle objektů postavených lidskou rukou

1.4. Názvy podle polohy ulice

- 1.4.1. Podle polohy
- 1.4.2. Podle polohy ulice vůči jiné ulici
- 1.4.3. Názvy podle polohy u místa označeného pomístním jménem
- 1.4.4. Poloha u dřívější skutečnosti

1.5. Názvy motivované rozličnými vlastnostmi ulice

- 1.5.1. Délka, šířka a tvar ulice
- 1.5.2. Geometrický charakter ulice
- 1.5.3. Jiné vlastnosti

---

³³ Krošláková, 1988, s. 56-61.

- 1.5.4. Funkční aspekt
- 1.5.5. Podle barev
- 1.6. Názvy pojmenované podle ročních období
- 1.7. Názvy pojmenované podle měsíců v roce
- 1.8. Názvy pojmenované podle porostů
  - 1.8.1. Názvy podle stromů
    - 1.8.1.1. Názvy podle listnatých stromů
    - 1.8.1.2. Názvy podle ovocných stromů
  - 1.8.2. Názvy podle keřů
  - 1.8.3. Názvy podle květin
- 1.9. Názvy utvořené podle (původního) zaměstnání obyvatel
- 1.10. Názvy utvořené podle etnického (náboženského) původu
- 1.11. Názvy utvořené podle povahy zástavby
- 1.12. Názvy podle dřívější situace
- 1.13. Názvy podle pomístních jmen
- 1.14. Názvy podle způsobu vzniku ulice

2. Typy dedikačních názvů

- 2.1. Názvy podle spisovatelů
  - 2.1.1. Podle českých spisovatelů
  - 2.1.2. Podle mezinárodních spisovatelů
- 2.2. Názvy podle osobností z umělecké sféry
  - 2.2.1. Názvy podle hudebních skladatelů a hudebníků
    - 2.2.1.1. Podle českých hudebních skladatelů a hudebníků
    - 2.2.1.2. Podle mezinárodních hudebních skladatelů a hudebníků
  - 2.2.2. Podle malířů
  - 2.2.3. Podle herců a režisérů
  - 2.2.4. Podle sochařů
- 2.3. Podle národních buditelů
- 2.4. Podle historických osobností
- 2.5. Podle vědců, vynálezců a kulturních činitelů
  - 2.5.1. Podle českých vědců, vynálezců a kulturních činitelů

- 2.5.2. Podle mezinárodních vědců, vynálezců a kulturních činitelů
- 2.6. Podle politických činitelů
  - 2.6.1. Podle českých politických činitelů
  - 2.6.2. Podle mezinárodních politických činitelů
- 2.7. Podle hrdinů
- 2.8. Podle sportovců
- 2.9. Podle fotografiů
- 2.10. Podle historických událostí a názvy oslavné

6. 1. 1. Typy orientačních názvů

1.1. Názvy podle směru ulice

1.1.1. Názvy utvořené podle směru k blízkým i vzdáleným obcím

Pávovská

Rantířovská

Smrčenská

1.1.2. Názvy utvořené podle směru k blízkým i vzdáleným městům

Brněnská

Brtnická

Humpolecká

Polenská

Pražská

Telečská

Znojemská

1.1.3. Názvy utvořené podle směru k městské části

Helenínská

Heroltická

Hybrálecká

Kosovská

1.1.4. Názvy utvořené podle směru k místům označeným pomístním jménem

K Pančavě

1.2. Názvy motivované situovaností ulice

1.2.1. V blízkosti řek, potoků a jezer

Nad Jihlávkou

1.2.2. V terénu katastru

Ke Skalce

Lesní

Luční

Na Kopci

Na Stráni

Na Vrchu

Nad Plovárnou

Polní

Údolní

V Zahrádkách

Zahradní

1.3. Názvy utvořené podle objektů postavených lidskou rukou

Divadelní

Dominikánská

Farní

Hradební

Jánská

Jakubské náměstí

Křížová

Matky Boží

Minoritské náměstí

Mlýnská

Mostecká

Nad Přejezdem
Pod Jánským kopečkem
Pod Rozhlednou
Pod Školou
Školní
Tovární
U Brány
U Hlavního nádraží
U Hraničnicku
U Hřbitova
U Kasáren
U Městského nádraží
U Pivovaru
U Pražského mostu
U Tunelu
U Viaduktu
Věžní
Za Poštou

1.4. Názvy podle polohy ulice

1.4.1. Podle polohy

Na Hranici
Na Vrchovině
Na Vyhlídce
Nad Řekou
Nad Splavem
Nové Sady
Sadová
U Boroviny
U Rybníka
U Skály
V Zátiší

Za Lesem

1.4.2. Podle polohy ulice vůči jiné ulici

Horní

Kolmá

Krajní

Náhorní

Okrajová

Prostřední

Přední

Příčná

1.4.3. Názvy podle polohy u místa označeného pomístním jménem

Na Člunku

Na Kalvárii

U Dlouhé Stěny

U Slunce

U Větrníku

V Důlkách

1.4.4. Poloha u dřívější skutečnosti

Hůlová

Na Bělidle

Na Dolech

Na Hliništi

Na Růžku

Na Sádkách

Na Samotě

Na Stoupách

Na Valech

Pod Příkopem

U Břízek

U Cihelny

U Cvičiště

U Dvora

U Koželužů

U Mincovny

U Pískovny

U Rybníčků

U Studně

Za Prachárnou

1.5. Názvy motivované rozličnými vlastnostmi ulice

1.5.1. Délka, šířka a tvar ulice

Dlouhá

Krátká

Rovná

Široká

Úzká

1.5.2. Geometrický charakter ulice

Hluboká

Křivá

Lomená

Srážná

Strmá

1.5.3. Jiné vlastnosti

Nová

Kamenná

Sluneční
Ztracená

1.5.4. Funkční aspekt

Okružní
Slepá
Spojovací

1.5.5. Podle barev

Stříbrná
Zelená

1.6. Názvy pojmenované podle ročních období

Jarní
Letní
Zimní

1.7. Názvy pojmenované podle měsíců v roce

Květnová

1.8. Názvy pojmenované podle porostů

1.8.1. Názvy podle stromů

1.8.1.1. Názvy podle listnatých stromů

Buková
Jasanová
Jeřabinová
Kaštanová
Lípová

1.8.1.2. Názvy podle ovocných stromů

Jabloňová

1.8.2. Názvy podle keřů

Jasmínová

Trnková

1.8.3. Názvy podle květin

Šípková

1.9. Názvy utvořené podle (původního) zaměstnání obyvatel

Dělnická

Havířská

Lazebnická

Průmyslová

Stavbařů

Strojírenská

1.10. Názvy utvořené podle etnického (náboženského) původu

Židovská

1.11. Názvy utvořené podle povahy zástavby

Červené domky

Ve Vilách

1.12. Názvy podle dřívější situace

Dlouhá stezka

Stará cesta

Úvoz

1.13. Názvy podle pomístních jmen

Královský vršek

Reindlerův dvůr

1.14. Názvy podle způsobu vzniku ulice

Družstevní

6. 1. 2. Typy dedikačních názvů

2.1. Názvy podle spisovatelů

2.1.1. Podle českých spisovatelů

Arbesova

Bezručova

Boženy Němcové

Bratři Čapků

Březinova

Březinovy sady

Demlova

Dykova

Erbenova

F. X. Šaldy

Halasova

Hálkova

Havlíčková

Holíkova

Chelčického

Jaroslava Haška

Jiráskova

Jungmannova

Kainarova

Karoliny Světlé

Komenského
Kosmákova
Mahenova
Máchova
Mrštíkova
Nerudova
Nezvalova
Olbrachtova
Ortenova
Palackého
Peckova
Poláčkova
S. K. Neumanna
Seifertova
Sládkova
Svatopluka Čecha
Šrámkova
Třebízského
Tylova
Úlehlova
Václavkova
Vančurova
Vlasty Javořické
Vrchlického
Volkerova

2.1.2. Podle mezinárodních spisovatelů

Gorkého
Kollárova
Majakovského

Šafaříkova

Tolstého

2.2. Názvy podle osobností z umělecké sféry

2.2.1. Názvy podle hudebních skladatelů a hudebníků

2.2.1.1. Podle českých hudebních skladatelů a hudebníků

Dusíkova

Dvořákova

Fibichova

Kmochova

Leoše Janáčka

Mahlerova

Malátova

Rejchova

Smetanova

Stamicova

Sukova

Škroupova

Tomášková

2.2.1.2. Podle mezinárodních hudebních skladatelů a hudebníků

Čajkovského

2.2.2. Podle malířů

Alšova

Kosárkova

Ladova

Mánesova

Romana Havelky

Slavíčkova

Škrétova

Špálova

Úprkova

Zrzavého

2.2.3. Podle herců a režisérů

Hany Kvapilové

Mošnova

Vojanova

2.2.4. Podle sochařů

Štursova

2.3. Podle národních buditelů

Fritzova

Hellerova

Chlumova

Musilova

2.4. Podle historických osobností

Husova

Jiřího z Poděbrad

Joštova

Rokycanova

Žižkova

2.5. Podle vědců, vynálezců a kulturních činitelů

2.5.1. Podle českých vědců, vynálezců a kulturních činitelů

Dr. Jiřího Procházky

Fügnerova

Halounova

Hamerníková

Křižíkova

Purkyňova

Resslova

Tyršova

2.5.2. Podle mezinárodních vědců, vynálezců a kulturních činitelů

Pavlovova

2.6. Podle politických činitelů

2.6.1. Podle českých politických činitelů

Benešova

Jana Masaryka

Masarykovo náměstí

Riegrova

2.6.2. Podle mezinárodních politických činitelů

Štefánikovo náměstí

2.7. Podle hrdinů

Filipa Bartáka

Kpt. Jaroše

Kpt. Nálepky

Plukovníka Švece

2.8. Podle sportovců

Evžena Rošického

Zátokova

2.9. Podle fotografií

Hauptova

2.10. Podle historických událostí a názvy oslavné

17. listopadu

5. května

8. března

Chodská

Lidická kolonie

náměstí Svobody

Osvobození

Pošumavská

Sokolovská

třída Legionářů

Zborovská

6.2 Klasifikace dedikačních typů

Názvy podle osobností je možné dále rozčlenit na urbanonyma podle osobností obecně známých, osobností spjatých s regionem a osobností spjatých s obcí.

6.2.1. Osobnosti obecně známé

Alšova

Arbesova

Bratří Čapků

Čajkovského

Dr. Jiřího Procházky

Dvořákova

Dykova
Erbenova
Evžena Rošického
Fügnerova
Gorkého
Hálkova
Hany Kvapilové
Husova
Chelčického
Jiráskova
Jiřího z Poděbrad
Joštova
Kainarova
Karoliny Světlé
Kmochova
Kollárova
Komenského
Kpt. Jaroše
Kpt. Nálepky
Křížíkova
Ladova
Leoše Janáčka
Majakovského
Masarykovo nám.
Mošnova
Nerudova
Olbrachtova
Pavlovova
Poláčkova
Purkyňova

Rejchova
Resslova
Rokycanova
Seifertova
S. K. Neumanna
Sládkova
Sukova
Svatopluka Čecha
Šafaříkova
Škrétova
Škroupova
Šrámkova
Štefánikovo náměstí
Tolstého
Třebízského
Tylova
Tyršova
Úlehlova
Vojanova
Volkerova
Zátopkova

6.2.2. Osobnosti spjaté s regionem

Boženy Němcové – Božena Němcová (*1820 ve Vídni, +1862 v Praze)

- Významná česká spisovatelka, považována za zakladatelku novodobé české prózy. Často se s manželem stěhovali. V roce 1840 přišli do Polné a žili zde do června 1842. V Polné se spisovatelce dostaly do rukou první české knihy, narodila se zde dcera Theodora a zde ji také zastihla zpráva o smrti babičky. Zde tedy došlo k rozhodující změně

v jejím vztahu k českému národnímu hnutí. Při cestě z Polné do Prahy navštívila Němcová Jihlavu.

Březinova – Otokar Březina (*1868 v Počátkách u Jihlavy, +1929 v Jaroměřicích).

- Básník, vrcholný představitel evropského symbolismu. Jeho první literární pokusy spadají do let 1883-1887, kdy studoval na reálném gymnáziu v Telči. V této době psal pod pseudonymem Václav Danšovský. Roku 1888 složil učitelské zkoušky a stal se učitelem v Nové Říši u Jihlavy, kde učil až do roku 1901, poté až do roku 1925 učil v Jaroměřicích. V Nové Říši vytvořil téměř celé své básnické dílo.

Březinovy sady – viz *Březinova*

Demlova – Jakub Deml (*1878 v Tasově, + 1961 v Třebíči)

- „Vzpurný kněz básníkem“. Pro časté spory s církevní vrchností opustil Deml místo kněze a odešel na odpočinek již v roce 1908, vnitřně se s církví nerozešel nikdy. Po odchodu se věnoval pouze literatuře. Studoval na třebíčském gymnáziu. V letech 1906 – 1907 působil v Třebíči jako kaplan.

Fibichova – Zdeněk Fibich (*1850 v Všebořicích, +1900 v Praze)

- Český hudební skladatel, s A. Dvořákem nejvýznamnější představitel zakladatelské generace české moderní hudby, pedagog, sbormistr, dirigent, hudební kritik a dramaturg. Zároveň ale umělec, který celý život bojuje s nevšímavostí okolního světa (jedinou skladbou, jíž se mu daří dosáhnout světové popularity, je "*Poem*"). První svoji symfonii napsal již ve čtrnácti letech. Fibich byl čestným členem jednoho z prvních českých spolků na Moravě, a to Čtenářského spolku

slovanského Budivoje v Moravském Budějovicích. Městu věnoval dvě své skladby.

F. X. Šaldy – F. X. Šalda (*1867 v Liberci, +1937 v Praze)

- Český literární kritik, novinář a spisovatel. Vystudoval filosofickou fakultu. Působil jako profesor cizích jazyků na Univerzitě Karlově v Praze. Byl spoluzakladatelem Manifestu České moderny. Psal pro redakci Ottova Slovníku naučného. Psal do mnoha časopisů (Volné směry, Novina, ...). Od roku 1922 vydával Šaldův zápisník, ve kterém uveřejňoval své umělecké kritiky a eseje. Je považován za zakladatele české moderní kritiky. V roce 1925 navštívil F. X. Šalda Třešť.

Kosárkova – Alois Kosárek (*1830 v Herálci, +30.10.1859 v Praze).

- Malíř, dokonce Jan Neruda ocenil ve svých vřelých člancích veliké umění tohoto předčasně zesnulého umělce. Narodil se prý na zámku v Herálci. A proto je také pamětní deska umístěna při vstupu do zámecké budovy.

Máchova – Karel Hynek Mácha (*1810 v Praze, +1836 v Litoměřicích)

- Český básník, největší představitel českého romantismu. Vystudoval práva a nastoupil jako advokátní praktikant u soudu v Litoměřicích. Působil jako herec v Kajetánském divadle. Jeho velkým koníčkem bylo cestování po hradech, které zaznamenal v četných kresbách. Při svých cestách navštívil i Polnou u Jihlavy. První básně psal německy, poté psal oběma jazyky a nakonec tvořil pouze v češtině.

Mrštíkova – Vilém Mrštík (*1863 v Jimramově, + 1912 v Divákách)

- Český Prozaik, dramatik, překladatel ruské prózy a literární kritik. Na domě č. p. 156 v Jimramově je osazena pamětní deska, která upozorňuje, že se v tomto domě narodili bratři Vilém a Alois Mrštíkové. Oba bratři povýšili úroveň moravské literární tvorby na srovnatelnou evropskou úroveň.

Ortenova – Jiří Orten (*1919 v Kutné Hoře, + 1941 v Praze)

- Český básník, prozaik a dramatik. Absolvoval tři ročníky dramatické konzervatoře, avšak kvůli svému židovskému původu byl nucen studium ukončit. Poté publikoval pod cizími jmény (Jiří Jakub, Karel Jílek). V Praze se účastnil kulturního života, spolupracoval jako literární a divadelní recenzent s časopisy *Panoráma* a *Rozhledy*. Orten se věnoval i divadlu, byl hercem, recitátorem, ale i autorem dramatizací děl G. Apollinaire a j. Orten navštívil několikrát Třešť u Jihlavy, toto svědectví nám dokládají dopisy, které psal třešťskému učiteli Františku Povolnému.

Palackého – František Palacký (*1798 v Hodkovicích na Moravě, + 1876 v Praze)

- Historik, politik, spisovatel a organizátor veřejného kulturního a vědeckého života v soudobé Praze. Je považován za zakladatele moderního českého dějepisectví. Nejvýraznější stopu na Vysočině zanechal Palacký na zámku v obci Maleč, kam jezdil navštěvovat svoji dceru a svého zetě F. L. Riegra. Donedávna v zámku fungovala malá expozice přibližující život a dílo Františka Palackého a F. L. Riegra.

Plukovníka Švece – Josef Jiří Švec (*1883 v Čenkově, +1918 v Aksakovu)

- Učitel a plukovník ruských legií. Nejznámější legionářská osobnost pocházející z kraje Vysočina. Učil osm let v obecné škole v Třebíči. V

Třebíči náležel k propagátorům sokolské myšlenky. Roku 1911 odešel sokolské ideje šířit do Ruska. Po vypuknutí války nenastoupil do Jihlavy ke svému pluku, ale hlásil se jako dobrovolník do České družiny v Kyjevě. Po své dobrovolné smrti se stal symbolem hrdinství a vojenské cti.

Riegrova – JUDr. František Ladislav Rieger (*1818 v Semilech, +1903 v Praze)

- Známy český politik, publicista a představitel staročeské strany. Mezi české vlastence se zařadil záhy díky svým básním, roku 1840 pomáhal organizovat první český ples. Pracoval v Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách. V roce 1862 koupil malečské panství, kde donedávna fungovala malá expozice přibližující život a dílo Františka L. Riegra a Františka Palackého. Fr. Palacký byl Riegrův tchán.

Slavíčková - Antonín Slavíček (*1870 v Praze, +1910 v Praze)

- Český malíř, vrcholný představitel českého umění kolem roku 1900. Slavíček vyšel z odkazu náladového realismu, ale již roku 1898 začíná tvořit obrazy barevnou skvrnou, chvatnou i rozechvělou, která vyvolává dojem pohybu a víření. Byl mistrem v zachycení světla a stínu. V pozdějších letech se setkává s francouzským impresionismem, ten jej však neovlivnil. V pozdějších pracích je patrné uvolňování stylu. Slavíček často pobýval v Kameničkách na Vysočině. Snažil se o zachycení rázu a proměn tamní krajiny.

Špálova – Václav Špála (*1885 ve Žlunicích u Nového Bydžova, +1946 v Praze)

- Český malíř, ilustrátor a grafik. Studoval v Praze. Jeho dílo vycházelo z fauvismu, později byl ovlivněn kubismem, od kterého se odklonil a začal malovat zvláště krajinky. Patřil do Spolku výtvarných umělců

Mánes. V roce 1945 získal čestný titul Národní umělec. V létě roku 1929 navštívil Špála poprvé Starou Říši u Jihlavy.

Úprkova – Józsa Úprka (*1861 v Kněždubě, +1940 v Hroznové Lhotě)

- Český malíř a grafik, představitel romantického historismu a secesního dekorativismu. Jeho dílo je významným národopisným dokumentem folklóru jižní Moravy. Díky stipendiu navštívil Paříž, kde se seznámil s impresionismem. Úprka se věnoval i grafice. Je spoluzakladatelem Klubu přátel umění v Brně a patřil i k zakladatelům Sdružení výtvarných umělců moravských se sídlem v Hodoníně. Za svého života navštívil Úprka několikrát Telč.

Vlasty Javořické – Vlasta Javořická (*1890 ve Studené, +1979 ve Velkém Újezdu, pochována byla ve Studené)

- Oblíbená lidová autorka. Ve Studené, v kraji pod Javořicí (nejvyšší vrch Českomoravské vysočiny – 837 m), strávila téměř celý svůj život. Pseudonym Javořická si dala podle nedalekého vrchu na radu svého bratra Josefa. Napsala neuvěřitelné množství lidových děl – 113 románů a 116 povídek.

Zrzavého – Jan Zrzavý (*1890 v Okrouhlici, + 1977 v Praze)

- Český malíř, grafik, ilustrátor a scénograf. Významná postava českého výtvarného umění, představitel avantgardy nastupující začátkem 20. století. Na hřbitově u kostela sv. Mikuláše v Krucemburku našel místo svého posledního odpočinku. Zrzavý Krucemburk miloval, a proto toužil být právě zde pohřben.

6.2.3. Osobnosti spjaté s obcí

Benešova – Edvard Beneš (*1884 v Kožlanech, +1948 v Sezimově Ústí)

- Ministr zahraničí a druhý prezident ČSR. Jako ministr zahraničí přednáší Eduard Beneš v Jihlavě v roce 1923 o zahraničním odboji a v roce 1935 o krizi demokracie a autoritativních režimech. 6. července 1946 navštěvuje Edvard Beneš Jihlavu poprvé jako prezident.

Bezručova – Petr Bezruč (*1867 v Opavě, +1958 v Olomouci)

- Český básník, přiřazován ke generaci tzv. anarchistických buřičů. Díky svému otci, Antonínu Vaškovi, který působil krátce na jihlavském německém gymnáziu, se stýkal s jihlavskými kulturními pracovníky. Korespondence s poštovním ředitelem Jihlavy Vilémem Míčkou přináší mnoho zajímavého a jeho vztahu k Jihlavě. Stýkal se i s učitelem a vlastivědným pracovníkem Vojtěchem Cvekem.

Dusíkova – Jan Ladislav Dusík (*1761 v Čáslavi, +1812 v St. Germain en Laye u Paříže)

- Hudební skladatel a virtuóz na piano a varhany, od r. 1770 působil jako vokalista u minoritů v Jihlavě, v letech 1772-73 studoval na jihlavském gymnáziu. V Jihlavě také získal odborné hudební školení u Ladislava Spinara, ředitele kůru u minoritů. Po něm patrně přijal druhé křestní jméno. Stal se varhaníkem v Kutné Hoře, ale i v Belgii, poté co vstoupil do služeb hraběte Männera. Od roku 1780 pobýval v Holandsku, zde pracoval jako varhaník a učitel hudby. Z této doby se datují jeho první dochované skladby.

Filipa Bartáka – Filip Barták (*1891 v Pavlově, +9. 5. 1945 v Jihlavě)

- Český průvodce sovětských tankistů, padl při osvobozování Jihlavy 1945.

Fritzova – MUDr. Leopold Fritz (*1813 v myslivně „Na pouštích“ mezi Třeští a Stonařovem, +1895 v Jihlavě)

- Lékař a politický činitel. Od roku 1836 působil v Jihlavě – zasáhl nejen do oblasti lékařství a politiky, ale i kultury a osvětové činnosti. Představitel českého národního probuzení v Jihlavě. Zasloužil se o vznik různých jihlavských institucí. V roce 1845 založil čtenářský kroužek s čítárnou a malou knihovnu. Založil českou knihovnu při německém gymnáziu.

Halasova – František Halas (*1901 v Brně, + 1949 v Brně)

- Básník. Své dětství prožil na Českomoravské vysočině. Vyučil se knihkupcem. Pracoval pro komunistický tisk a vydával avantgardní časopisy, na kterých spolupracoval s Bedřichem Václavkem. Jeho tvorbu ovlivnil Jiří Mahen a pobyt ve Španělsku. V Jihlavě a okolí prožil jako voják zářijovou mobilizaci v roce 1938. Z těchto dojmů vznikla část básnické sbírky „Torso naděje“, zejména báseň „Voják“.

Halounova – Gustav Haloun (*1901 v Jihlavě, +1951 v Cambridge)

- Jihlavský rodák. Světově proslulý sinolog. Působil zejména na univerzitě v Halle, Göttingen a v Cambridge.

Hamerníkova – Josef Hamerník (*1810 v Pacově, +1887 v Praze)

- Univerzitní profesor, lékař, autor četných medicínských prací. V letech 1826 – 29 studoval na jihlavském gymnáziu.

Hauptova – Johann Haupt (*1849 v Jihlavě, +1928 v Jihlavě)

- Fotograf Jihlavy, radní, kustod jihlavského muzea. Z jeho podnětu konán každoročně jihlavský havířský průvod.

Havlíčková – Karel Havlíček Borovský (*1821 v Borové, +1856 v Praze)

- Novinář, kritik, politik a spisovatel. V letech 1830-31 byl žákem Jihlavské hlavní školy v Brněnské ulici. V Jihlavě studoval Havlíček

proto, aby se zde naučil německy. Později udržoval styky s jihlavskými vlastenci (Antonínem Musilem aj.). Ve své publicistické tvorbě se o Jihlavě několikrát zmiňuje. 16. 12. 1851 vezen přes Jihlavu do Brixenu, v prosinci 1855 se přes Jihlavu opět vracel.

Hellerova – Ferdinand Heller (*1824 ve Vlašimi, +1912 v Mšeném)

- Český buditel a hudebník. Byl i učitelem hudby a skladatelem české besedy. V roce 1847 skládá requiem za Josefa Jungmanna. V roce 1848 byl Heller politicky činný.

Holíkova - Jiří Holík (*1620, +asi1685)

- Český spisovatel a exulant. Původně katolický kněz a plzeňský inkvizitor. Roku 1666 odešel tajně do Žitavy, kde působil jako evangelický kazatel. Na sklonku života se věnoval ovocnářství. Své štěpařské pokusy dělal jako správce jihlavských dominikánských statků.

Chlumova – JUDr. Ludvík Chlum (*1866 v Klatovech, +1932 v Praze)

- Advokát, předák jihlavských Čechů, zasloužil se o rozvoj českého života a českých spolků a institucí v Jihlavě. Byl spolupracovníkem MUDr. Fritze.

Jana Masaryka – Jan Masaryk (*1886 v Praze, +1948 v Praze)

- Velvyslanec v Londýně, ministr zahraničí Benešovy a Gottwaldovy vlády, syn prvního československého prezidenta T. G. Masaryka a jeden z nejvýznačnějších československých diplomatů první poloviny 20. století. 10. října 1947 uděluje Jihlava Janu Masarykovi čestné občanství.

Jaroslava Haška – Jaroslav Hašek (*1883 v Praze, +1923 v Lipnici)

- Spisovatel, publicista a novinář, ve své publicistické a literární práci se Hašek několikrát zmiňuje o Jihlavě. Většinou reaguje na útisk jihlavské české menšiny. Na svých cestách Jihlavu několikrát navštívil. O své návštěvě roku 1910 píše v knize Politické a sociální dějiny strany mírného pokroku v mezích zákonů.

Jungmannova – Josef Jungmann (*1773 v Hudlicích, +1847 v Praze)

- Český filolog, lingvista, spisovatel, lexikograf a překladatel. Celý život se pokoušel položit teoretické základy novému vývoji češtiny. Byl jednou z vůdčích osobností tzv. 2. generace obrozenců. V roce 1847 vzdala i Jihlava hold památce velikého učeného vlastence.

Kosmákova – Václav Kosmák (1843 v Martínkově u Moravských Budějovic, +1898 v Prostoměřicích, pohřben v Brně)

- Kněz a spisovatel, na jihlavském gymnáziu studoval v letech 1853 – 62. Ve svém díle čerpá často z jihlavského prostředí. Jihlavskou tematiku bychom našli zejména v jeho románě „Otrávená růže“.

Mahenova – Jiří Mahen (*1882 v Čáslavi, +1939 v Brně)

- Básník, novinář, dramaturg, knihovník, režisér a divadelní kritik. V letech 1926-1933 několikrát navštívil Jihlavu, kam dojížděl za knihovníkem obecních knihovníků. Podílel se na vybudování městské knihovny v Brně, která nyní nese jeho jméno.

Mahlerova – Gustav Mahler (*1860 v Kališti u Humpolce, +1911 ve Vídni)

- Světový hudební skladatel a dirigent. V letech 1860 – 75 žil v Jihlavě. Zde také v roce 1878 maturoval. Jeho hudba je ovlivněna jihlavským prostředím a atmosférou. Jako dirigent působil v nejvýznamnějších

divadlech a orchestrech (Praha, Budapešť, dvorní opera Vídeň, Metropolitní opera New York,...).

Malátova – JUDr. Karel Malát (*1848 v Jihlavě, +1907 v Jihlavě)

- Advokát, spolupracovník Dr. Fritze, veřejný pracovník, zasloužil se o rozvoj českého života v Jihlavě.

Mánesova – Josef Mánes (*1820 v Praze, +1871 v Praze)

- Malíř a ilustrátor, významný představitel romantismu. Josef Mánes je považován za zakládající osobnost českého výtvarnictví a největšího mistra české malby a krajinářství. V 50. letech 19. století několikrát navštívil Jihlavu. Z roku 1853 zachována tužková kresba partie u hradeb. Mánesem nakreslena studie zdejšího kroje.

Musilova – Antonín Musil Jihlavský (*1809, +1898 v Praze)

- Knihkupec a národní buditel, v Jihlavě od roku 1842. Přítel Havlíčkův (autor spisku Vzpomínky na K. H. Borovského) a Fritzův. V roce 1851 se stal komisionářem Moravské národní jednoty, jejíž knihy ve svém obchodě prodával. Vedl korespondenci s mnoha českými politiky a literáty. Sám byl literárně činný. Přispíval do novin, časopisů i do jihlavských novin Pokrok.

Nezvalova – Vítězslav Nezval (*1900 v Biskoupkách, +1958 v Praze)

- Básník, spisovatel a překladatel, spoluzakladatel poetismu, vůdčí osobnost českého surrealismu. Za vojenské služby v Jihlavě v r. 1918 prožíval šíření idejí VŘSR, které výrazně ovlivnily jeho životní postoj. Podruhé navštívil Jihlavu po únoru 1948. 23. 5. 1948 se v Dělnickém domě konal krajský sjezd Národní kultury, na němž byl Nezval hlavním řečníkem.

Peckova – Dominik Pecka (*1895 v Čejkovicích, +1981 v Kněžském domově na Moravci)

- Kněz, teolog, filozof, prozaik, esejista, publicista a redaktor katolických studentských časopisu. Na kněze byl vysvěcen v roce 1918. Působil na různých místech v duchovní správě, v letech 1926–1941 a 1945–1946 jako středoškolský profesor na gymnáziích v Jihlavě a Brně. V letech 1949–1950 docent sociologie na teologickém učilišti v Brně. V letech 1954–1960 byl vězněn na Pankráci, ve Valdicích a na Mírově. Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Olomouci mu udělila v červnu 1969 čestný doktorát teologie. S Jihlavou jsou spjata nejšťastnější léta Peckova života. Tak tuto dobu hodnotí sám Pecka v rozsáhlé autobiografii, která je dosud v rukopise.

Romana Havelky – Roman Havelka (*1877 v Jemnici, +1950 ve Znojmě)

- Akademický malíř a krajinář. V osmi letech se s rodiči a sourozenci odstěhoval do Jihlavy. Tady navštěvoval německou měšťanku a našel zde prvního velkého příznivce svého talentu – učitele J. Haklera. Již jako studentovi mu učarovaly krajiny Podyjí, jež se stávaly často náměty jeho děl.

Smetanova – Bedřich Smetana (*1824 v Litomyšli, +1884 v Praze)

- Hudební skladatel, dnes známým především cyklem symfonických básní *Má vlast* a operami *Libuše* a *Prodaná nevěsta*. Jeho skladby vznikaly v období romantismu. V letech 1835-1836 studoval neúspěšně na jihlavském gymnáziu. V Jihlavě si významně rozšířil své hudební schopnosti. V roce 1924 zasazena na domě, kde Smetana za studií bydlel, pamětní deska a ve Smetanových sadech umístěna busta.

Stamicova – Jan Václav Stamic (*1717 v Havlíčkově Brodě, +1757 v Mannheimu)

- Hudební skladatel a houslový virtuóz světového významu. Ten tkví v objevu klasické cyklické sonátové hudební formy, podílu na výstavbě čtyřvěté symfonie a rozšíření nástrojového obsazení orchestru. Založil tzv. „mannheimskou školu“, z níž vyšli další skladatelé klasicismu. Hudební vzdělání si prohloubil v letech 1728-1734 při studiích na jezuitském gymnáziu v Jihlavě.

Štursova – Jan Štursa (1880-1925)

- Vynikající český sochař, jeden ze zakladatelů českého moderního sochařství. Po vyhlášení mobilizace v r. 1914 nastoupil 3. srpna k 81. pěšímu pluku v Jihlavě, krátce na to se dostal na frontu u Haliče. Po zranění a pobytu v nemocnici se vrátil zpět do Jihlavy, kde pobýval až do roku 1916, kdy ho z vojenské služby vysvobodilo jmenování profesorem na Akademii výtvarných umění v Praze. V Jihlavě vytvořil některé sochařské práce (Pieta, bitva u Parkošovic).

Tomášková – Václav Jan Tomášek (*1774 ve Skutči, +1850 v Praze)

- Hudební skladatel a klavírní virtuóz a pedagog v době národního obrození. Od r. 1787 zpíval jako vokalista u jihlavského řádu minoritů. Jeho talentu si povšiml hrabě Wallis, který mu umožnil studovat na gymnáziu v Jihlavě a později i v Praze.

Václavkova – Bedřich Václavek (*1897 v Čáslavicích u Třebíče, +1943 v Osvětimi)

- Vynikající marxistický kritik, publicista, esejista a literární historik. Václavkova umělecko-kritická činnost byla ve 20. letech spjata s uměleckým sdružením Devětsil. V letech 1915 – 18 sloužil na vojně

v Jihlavě. Václavkův rodný dům v Čáslavicích je evidován jako kulturní památka.

Vančurova – Vladislav Vančura (*1891 v Háji u Opavy, +1942 v Praze, popraven nacisty)

- Spisovatel, dramatik, filmový režisér, původním povoláním lékař. Byl členem a prvním předsedou Devětsilu, přívrženec poetismu. Jihlavu poznal Vladislav Vančura ve třicátých letech při svých cestách na východ republiky. O Jihlavě psal ve svém díle *Obrazy z dějin národa českého*.

Vrchlického – Jaroslav Vrchlický (*1853 v Lounech, +1912 v Domažlicích)

- Spisovatel, básník, dramatik a překladatel. Dětství prožil u strýce Antonína Koláře, faráře v Ovčárech u Kolína. Ovčárský pobyt měl pro Vrchlického zásadní význam. Strýc byl vzdělaný člověk se širokým kulturním rozhledem, probouzel ve svém synovci první literární podněty a do značné míry usměrňoval Vrchlického výchovu a jeho studijní zájmy. Vystudoval filosofickou fakultu. Byl jedním ze zakládajících členů skupiny lumírovců. Působil jako vychovatel a tajemník hraběcí rodiny v Itálii.

Žižkova – Jan Žižka z Trocnova (*?1360 v Trocnově, + 1424 v Příbyslavi)

- Husitský vojevůdce a válečník. V září 1423 Jan Žižka za svého tažení na Moravu neúspěšně obléhal Jihlavu. Životní pouť Jana Žižky skončila náhle a nečekaně při obléhání města Příbyslav. Zde najdeme památky připomínající nám osobnost Jana Žižky. Jde o jezdeckou sochu v parčíku u zámku a místo, kde Jan Žižka umírá, se dnes nazývá Žižkovo pole.

6.3. Více motivačních typů pro jednu ulici

Při řazení ulic k jednotlivým typům motivace se stávalo, že některé ulice mohly být zařazeny k několika motivačním typům. Museli jsme se ale rozhodnout jen pro jeden motivační typ. Proto uvádím i jiné varianty, které by mohly ovlivnit procentuální zastoupení jednotlivých typů.

6.3.1. Orientační typy

Nejčastěji šlo o ulice přiřazené k motivačnímu typu 1.2.2. názvy vzniklé v terénu katastru. Většina ulic tohoto typu by mohla patřit také k motivačnímu typu 1.4.1. názvy podle polohy. Týkalo by se to ulic *Na Kopci*, *Na Stráni*, *Na Vrchu*, *Nad Plovárnou*, *Údolní*, *V Zahrádkách* a *Zahradní*. I mezi ulicemi typu 1.3. názvy utvořené podle objektů postavených lidskou rukou, by se daly ulice *Hradební*, *Nad Přejezdem*, *Pod Jánským kopečkem*, *Pod Rozhlednou*, *Pod Školou*, *U Brány*, *U Hlavního nádraží*, *U Hraničníku*, *U Hřbitova*, *U Kasáren*, *U Městského nádraží*, *U Pivovaru*, *U Pražského mostu*, *U Tunelu*, *U Viaduktu* a *Za Poštou* přiřadit k typu názvů utvořených podle polohy ulice. Naopak některé ulice z typu 1.4.1. názvy podle polohy by mohly stát u typu 1.2.2. názvy v terénu katastru. Jednalo by se o ulice *U Rybníka* a *Za Lesem*. Také ulice *Ve Vilách* motivačního typu 1.12. názvy utvořené podle povahy zástavby by mohla být zařazena k typu 1.4.1. názvy podle polohy ulice.

Z motivačního typu 1.14. poloha u dřívější skutečnosti by mohla být přearažena ulice *U Kuželuhů* k typu 1.10. názvy utvořené podle (původního) zaměstnání obyvatel.

Ulice *Květnová* byla zařazena k motivačnímu typu 1.7. pojmenovaného podle měsíců v roce. Bylo by ale i možné zařazení k typu 2.10. podle historických událostí a názvy oslavné. Ulice totiž může připomínat i události květnového protinacistického pražského povstání roku 1945.

6.3.2. Dedikační typy

U ulic dedikačního typu by mohly být mnohé ulice zařazené také k jiným motivačním typům, protože některé osobnosti nebyly jenom spisovateli, ale byly i politiky či národními buditeli. Mohly bychom jmenovat ulice *Komenského* či *Palackého* motivačního typu 2.1.1. názvy podle českých spisovatelů, které by bylo možné zařadit i k typu 2.5.1. názvy podle vědců a kulturních činitelů. Ulice *Palackého* by mohla být přiřazena ale i k typu 2.6.1. podle politických činitelů či k typu 2.3. podle národních buditelů.

7. PROCENTUÁLNÍ ZASTOUPENÍ MOTIVAČNÍCH TYPŮ

Tato kapitola se zabývá frekvencí jednotlivých typů a zjišťuje, který motivační typ je v názvech jihlavských ulic nejvíce zastoupen.

7.1. Frekvence jednotlivých typů

Orientační a dedikační typy

1. Typy orientačních názvů: 149 (= 55,6 %)

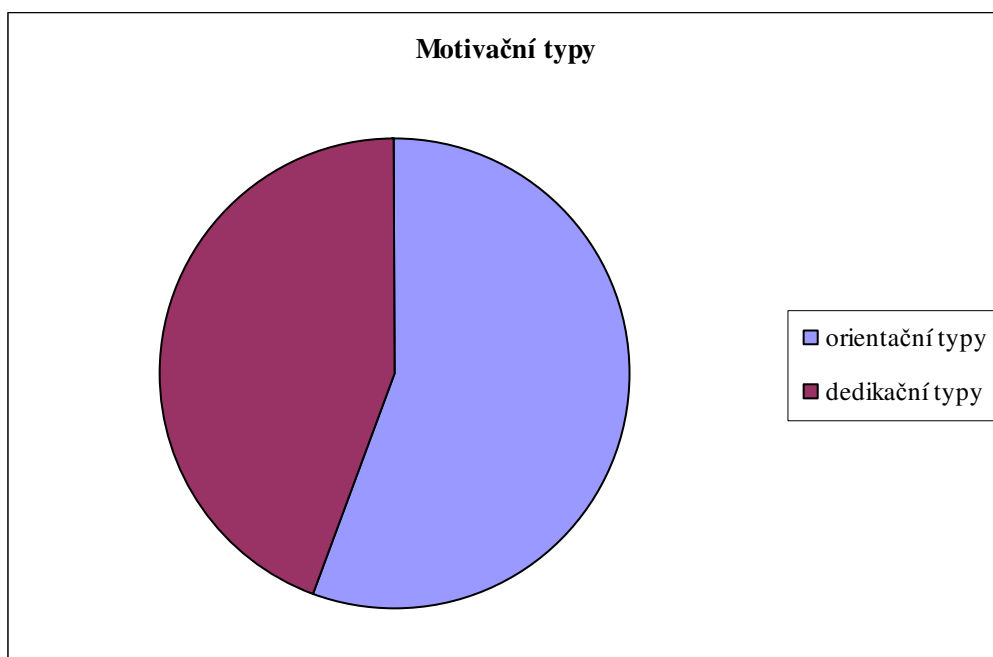
1.1. Názvy podle směru ulice	15(10,1 %)
1.1.1. Názvy utvořené podle směru k blízkým i vzdáleným obcím	3(2 %)
1.1.2. Názvy utvořené podle směru k blízkým i vzdáleným městům	7(4,7 %)
1.1.3. Názvy utvořené podle směru k městské části	4(2,7 %)
1.1.4. Názvy utvořené podle směru k místům označeným pomístním jménem	1(0,7 %)
1.2. Názvy motivované situovaností ulice	12(8,1 %)
1.2.1. V blízkosti řek, potoků a jezer	1(0,7 %)
1.2.2. V terénu katastru	11(7,4 %)
1.3. Názvy utvořené podle objektů postavených lidskou rukou	29(19,5 %)
1.4. Názvy podle polohy ulice	45(30,2 %)
1.4.1. Podle polohy	12(8,1 %)
1.4.2. Podle polohy ulice vůči jiné ulici	8(5,4 %)
1.4.3. Názvy podle polohy u místa označeného pomístním jménem	5(3,4 %)
1.4.4. Poloha u dřívější skutečnosti	20(13,4 %)
1.5. Názvy motivované rozličnými vlastnostmi ulice	19(12,8 %)
1.5.1. Délka, šířka a tvar ulice	5(3,4 %)
1.5.2. Geometrický charakter ulice	5(3,4 %)
1.5.3. Jiné vlastnosti	4(2,7 %)
1.5.4. Funkční aspekt	3(2 %)
1.5.5. Podle barev	2(1,3 %)
1.6. Názvy pojmenované podle ročních období	3(2 %)
1.7. Názvy pojmenované podle měsíců v roce	1(0,7 %)
1.8. Názvy pojmenované podle porostů	9(6 %)

1.8.1. Názvy podle stromů	6(4 %)
1.8.1.1. Názvy podle listnatých stromů	5(3,4 %)
1.8.1.2. Názvy podle ovocných stromů	1(0,7 %)
1.8.2. Názvy podle keřů	2(1,3 %)
1.8.3. Názvy podle květin	1(0,7 %)
1.9. Názvy utvořené podle (původního) zaměstnání obyvatel	6(4 %)
1.10. Názvy utvořené podle etnického (náboženského) původu	1(0,7 %)
1.11. Názvy utvořené podle povahy zástavby	2(1,3 %)
1.12. Názvy podle dřívější situace	3(2 %)
1.13. Názvy podle pomístních jmen	3(2 %)
1.14. Názvy podle způsobu vzniku ulice	1(0,7 %)
 2. Typy dedikačních názvů: 119 (=44,4 %)	
2.1. Názvy podle spisovatelů	50(42 %)
2.1.1. Podle českých spisovatelů	45(37,8 %)
2.1.2. Podle mezinárodních spisovatelů	5(4,2 %)
2.2. Názvy podle osobností z umělecké sféry	28(23,5 %)
2.2.1. Názvy podle hudebních skladatelů a hudebníků	14(11,8 %)
2.2.1.1. Podle českých hudebních skladatelů a hudebníků	13(10,9 %)
2.2.1.2. Podle mezinárodních hud. skladatelů a hudebníků	1(0,8 %)
2.2.2. Podle malířů	10(8,4 %)
2.2.3. Podle herců a režisérů	3(2,3 %)
2.2.4. Podle sochařů	1(0,8 %)
2.3. Podle národních buditelů	4(3,4 %)
2.4. Podle historických osobností	5(4,2 %)
2.5. Podle vědců, vynálezců a kulturních činitelů	9(7,6 %)
2.5.1. Podle českých vědců, vynálezců a kulturních činitelů	8(6,7 %)
2.5.2. Podle mezinárodních vědců, vynálezců a kulturních činitelů	1(0,8 %)
2.6. Podle politických činitelů	5(4,2 %)
2.6.1. Podle českých politických činitelů	4(3,4 %)
2.6.2. Podle mezinárodních politických činitelů	1(0,8 %)
2.7. Podle hrdinů	4(3,4 %)

2.8. Podle sportovců	2(1,7 %)
2.9. Podle fotografií	1(0,8 %)
2.10. Podle historických událostí a názvy oslavné	11(9,2 %)

Z uvedeného přehledu vyplývá, že v názvech jihlavských ulic jsou ve větší míře zastoupeny názvy patřící k orientačnímu typu. Z celkového počtu 268 ulic je 149 ulic (55,5 %) pojmenovaných orientačními typy a 119 ulic (44,5 %) typy dedikačními.

Jak je vidět, je poměr mezi oběma typy téměř vyrovnaný, proto můžeme konstatovat, že Jihlava stojí na pomezí větších a menších měst. V uličním názvosloví města Jihlavy se tedy projevily obecné tendence, které platí jak při pojmenování menších měst, a to pojmenovávat ulice podle místních skutečností, tak podle větších měst, kdy se při pojmenování musí sáhnout k typům dedikačním, neboť jsou motivy typu orientačního již vyčerpány.

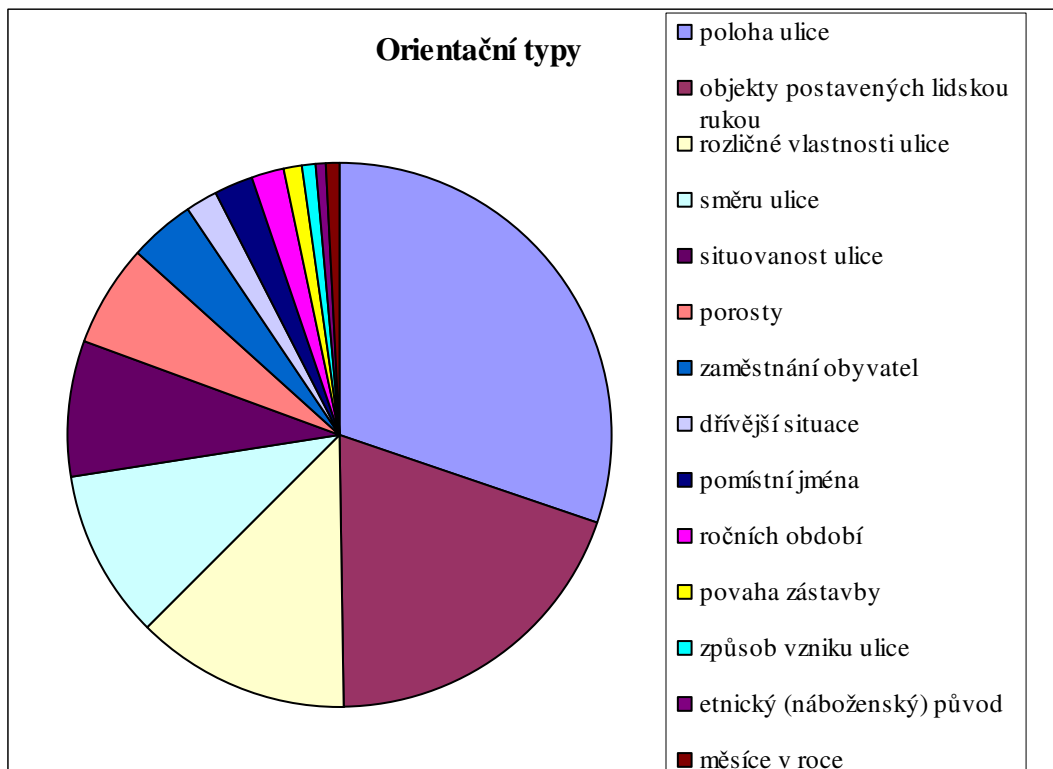

Pokud bychom zkoumali procentuální zastoupení jednotlivých motivačních typů, výsledky by byly následující.

7.1.1. Frekvence názvů ulic orientačního typu

Nejčastějšími motivačními typy jsou názvy ulic podle polohy, na druhém místě jsou zastoupeny názvy utvořené podle objektů postavených lidskou rukou. Za nimi následují názvy motivované rozličnými vlastnostmi ulice. Čtvrté místo zaujímají názvy obsahující informace, jakým směrem ulice vede. Názvy motivované situovaností ulice stojí před názvy ulic pojmenovaných podle porostů. O dvě procenta méně mají ulice podle (původního) zaměstnání obyvatel. Stejně procento bylo zjištěno u názvů pojmenovaných podle dřívější situace, podle pomístních jmen a podle ročního období. Názvy typu utvořených podle povahy zástavby jsou zastoupeny pouze dvěma názvy ulic a uliční názvy, které se vyskytují pouze jedenkrát jsou z motivačních typů názvů podle způsobu vzniku ulice, podle etnického (náboženského) původu obyvatel a podle měsíců v roce.

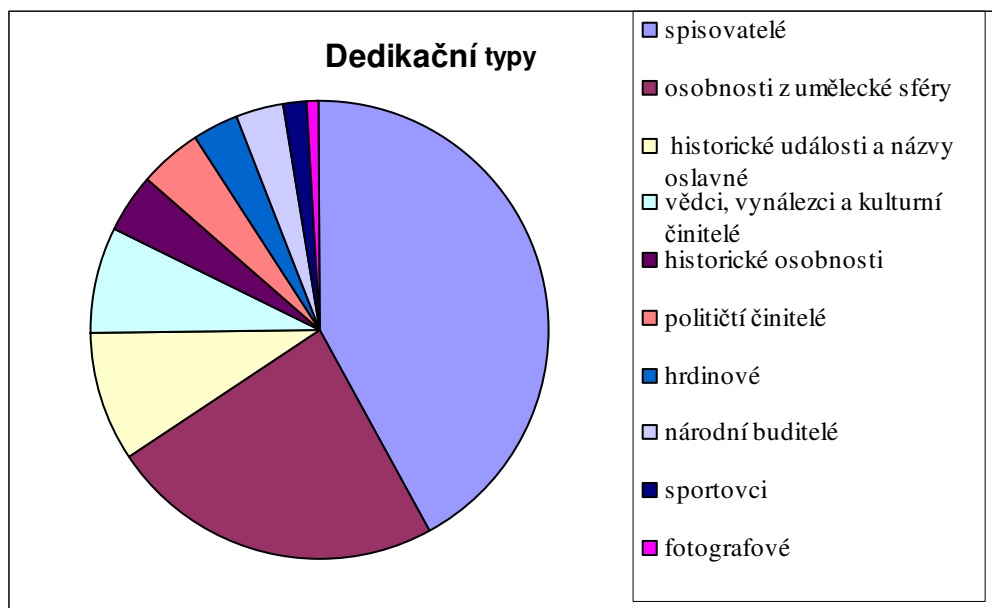
Frekvence těchto názvů vypovídá o tom, že nejčastějšími pojmenovacími motivy jsou přirozeně názvy utvořené podle polohy a názvy pojmenované podle stavby nacházející se v ulici, neboť nejlépe vyhovují komunikačním a hlavně orientačním potřebám. Předností těchto názvů je také jejich poměrná stabilita, schopnost plnit spolehlivě funkce pojmenovací a identifikační, schopnost jednoznačně lokalizovat objekt. Tyto názvy často blíže charakterizují ulici a její okolí.

7.1.2. Frekvence názvů ulic dedikačního typu

Názvy vytvořené podle spisovatelů jsou nejhojnějšími názvy dedikačního typu. Téměř o polovinu méně názvů nesou ulice vytvořené podle osobností z umělecké sféry. Za nimi stojí názvy podle historických událostí a názvy oslavné. Stejně místo zauímají ulice pojmenované podle historických osobností a politických činitelů. Také stejné procento jmen zauímají ulice nesoucí jména hrdinů a národních buditelů. Na předposledním místě stojí ulice podle sportovců a na úplném konci se pouze s jedním názvem umístila ulice pojmenovaná podle fotografů.

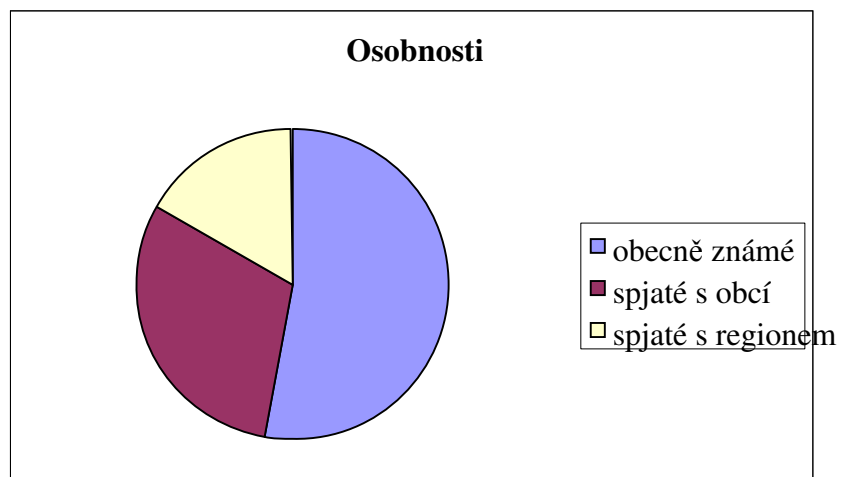
Z tohoto přehledu vyplývá, že nejčastěji jsou ulice pojmenované podle spisovatelů a osobností z umělecké sféry, neboť tato honorifikační jména nebývají tak často příliš poplatná momentální politické a ideologické orientaci státu a obvykle prokážou svůj přínos kulturnímu světu už za svého života, na rozdíl od jmen politiků a státníků, u nichž se teprve při pohledu z většího časového odstupu ukáže, zda si jejich jméno opravdu zaslouží být zachyceno pro další generace.

7.1.3. Frekvence osobností obecně známých, spjatých s regionem a spjatých s obcí

Pokud srovnáme frekvenci názvů pojmenovaných podle osobností, které jsme rozdělili do podkategorií na osobnosti obecně známé, spjaté s regionem a osobnosti spjaté s obcí, zjistíme, že z celkového počtu 108 ulic je největší množství ulic pojmenovaných podle osobností obecně známých, je to 57 (= cca 52,8 %) ulic. 33 (= cca 30,5 %) ulic je pojmenovaných podle osobností spjatých s obcí a nejméně ulic s počtem 18 (= cca 16,7 %) patří k ulicím pojmenovaných podle osobností spjatých s regionem.

Z tohoto hlediska patří Jihlava k větším městům, jejichž názvy oslavují nejenom své rodáky a osobnosti, které se o to nějakým způsobem zasloužili. Ale zároveň je v důsledku zvýšení počtů ulic třeba využít i pojmenování podle osobností obecně známých.

8. ZÁVĚR

Tato diplomová práce si kladla za cíl popsat urbanonymii města Jihlavy, klasifikovat názvy ulic do skupin podle motivace jejich vzniku a na základě frekvence jednotlivých typů postihnout tendence, které se projevují při pojmenování jihlavských ulic.

V úvodní části jsme dospěli ke zjištění, že se setkáváme se značnou růzností v otázce teoretického vymezení příslušné odborné terminologie. Nově se prosazující termín urbanonymum není totiž mnohými autory stále přijímán, neboť doposud nedošlo k jeho jednoznačnému zpracování.

Při pohledu na zkoumaná urbanonyma lze konstatovat, že se struktura urbanonymie podle sémantické motivace vyvíjí po vytvoření různorodých sémantických skupin v názvech ulic v závislosti jak na historicko-společenské, tak i politické situaci. Výpovědní hodnotu z hlediska historie města nesou názvy ulic, které jsou pojmenované podle původního zaměstnání obyvatel (*Havířská, Lazebnická*), podle etnického (náboženského) původu (*Židovská*), podle dřívější situace (*Úvoz, Dlouhá Stezka*), ale i podle barev. V našem případě název *Stříbrné* ulice připomíná, že se v Jihlavě těžilo stříbro. Svědectví vlivu politického vývoje města na názvosloví ulic nám dokládají názvy ulic podle motivačního typu názvy oslavné (*třída Legionářů, 17. listopadu*) a ulice pojmenované podle politicky angažovaných osobností. Užití příklady jsou názvy ulic před rokem 1989 (*Fučíkova, Marxova*), neboť dnešní urbanonymie Jihlavy názvy motivované politickými představiteli nezahrnuje, s výjimkou názvů (*Benešova, nám. Masarykovo* aj). Tyto názvy mají sklon spíše k názvům oslavným.

Na jménech jihlavských ulic můžeme také dokumentovat, že i Jihlava má svá několikerá přejmenování jedné a té samé ulice. Přejmenování ulic není, jak by se mohlo zdát, záležitostí až 20. století, docházelo k němu v jednotlivých případech i dříve (příklad ulice *Věžní*: 16. st. = *Kugelzipp*, konec 16. st. = *Flederwischgasse*, 18. st. = *Am Kugelzipp*, po r. 1878 = *Zwinger-gasse*, r. 1919 = *Parkánová – Zwinger-gasse*, r. 1924 = *Věžní – Turmgasse*, po r. 1939 = *Zwinger-gasse* a od r. 1945 = *Věžní*).

Různé historické názvy pro tutéž ulici jsou odrazem historického vývoje Jihlavy, naše diplomová práce byla však orientována především synchronně, a tak se pozornost zaměřila hlavně na přejmenování v souvislosti se změnami po roce 1989. Snažili jsme

se odpovědět na otázku, proč vlastně a po kom byly ulice přejmenované a který motivační typ při novém pojmenování převažoval.

Můžeme konstatovat, že se přejmenování týkalo ulic, jejichž jména byla spjata s představiteli či názvy komunistického režimu (*Marxova, Leninova, ulice Pionýrů*). Ulicím se vracela jejich dřívější pojmenování spojená většinou s význačnými osobnostmi (*náměstí Masarykovo, Benešova*) a událostmi (*17. listopadu*), které souvisely zejména s formováním československé státnosti, nebo se dával přejmenovaným ulicím nový název, a to podle objektu postaveného lidskou rukou (*Křížová*), podle směru ulice (*Znojemská*) nebo podle původního zaměstnání obyvatel (*Havířská*) aj. Z celkového počtu 25 přejmenovaných ulic bylo 15 ulic pojmenováno honorifikačními názvy a 10 názvy orientačními. Spíše bychom ale předpokládali zastoupení většího procenta počtu názvů vycházejících z reality, jelikož orientační názvy jsou rezistentní vůči potenciálním společenským změnám.

Zjišťovali jsme, jakým způsobem pojmenování se v dnešní době dává přednost. Při studiu nových názvů ulic jsme dospěli k závěru, že převažuje pojmenování orientačního typu. Z celkového počtu 28 ulic je 15 ulic pojmenovaných typy orientačními a 13 ulic typy dedikačními. Jak ovšem vidíme, je poměr obou typů téměř vyrovnaný. Usuzujeme, že v současnosti je užívání honorifikačních urbanonym spíše na ústupu, s čímž souvisí opět snaha předejít další vlně přejmenování.

Naším hlavním úkolem byla klasifikace názvů ulic do skupin podle sémantickomotivačního třídění a zjištění procentuálního zastoupení jednotlivých typů v názvech jihlavských ulic. Z celkového počtu 268 ulic je 149 ulic (55,6 %) pojmenovaných orientačními typy a 119 ulic (44,5 %) typy dedikačními. Poměr mezi oběma typy je opět téměř vyrovnaný.

Pokud bychom ale nedělili motivační typy na orientační a dedikační, ale uvedli bychom pořadí názvů, které jsou nejčastěji použity, byly by výsledky následující.

Největší množství, tj. 108 (40,3 %) ulic je pojmenováno podle osobností. Podle polohy ulice se jmenuje 45 (16,8 %) ulic. Dále následuje kategorie ulic pojmenovaných podle objektů postavených lidskou rukou. Těch je 29 (10,8 %). Za nimi následují ulice pojmenované podle svých vlastností. Jejich počet činí 19 (7,1 %). O něco méně početná je kategorie ulic pojmenovaných podle směru ulice. V Jihlavě jich najdeme 15 (5,6 %).

Podle situovanosti ulice je pojmenovaných 12 ulic (4,5 %). U ostatních typů je zastoupení menší než 4 %.

Na základě této analýzy můžeme konstatovat, že se naše hypotéza opravdu potvrdila a že se v uličním názvosloví Jihlavy projevíly obecné tendence pojmenování podle významných osobností. Zároveň se potvrdila domněnka, že budou hojně zastoupeny také názvy podle polohy ulice.

Tato domněnka vycházela z předpokladu, že ve větším městském celku musí být repertoár orientačních názvů nutně vyčerpán, tudíž musí být ve větším množství zastoupen motiv honorifikační. Poměr mezi oběma typy je ale téměř vyrovnaný, proto můžeme konstatovat, že Jihlava stojí někde mezi tendencemi, které se projevují při pojmenování uličního názvosloví jak větších měst, tak měst menších. V oblasti sémantickomotivační se jako nejvýznamnější poznatek tedy jeví fakt, že struktura názvů ulic těsně souvisí s velikostí města.

Hypotéza týkající se oblasti názvů pojmenovaných podle osobností, které jsme dále řadili do okruhů podle toho, zda má pojmenování příčinnou souvislost s danou lokalitou, či bylo vybráno jen jako jméno oslavné, se nám nepotvrdila. Z celkového počtu 108 ulic je největší množství ulic pojmenovaných podle osobností obecně známých, je to 57 (= cca 52,8 %) ulic. 33 (= cca 30,5 %) ulic je pojmenovaných podle osobností spjatých s obcí a nejméně ulic s počtem 18 (= cca 16,7 %) patří k ulicím pojmenovaných podle osobností spjatých s regionem.

Z přehledu je patrný převažující motiv názvů nesoucích jméno osobnosti obecně známé. Podle tohoto hlediska patří tedy Jihlava k větším městům, u kterých se projevuje tendence pojmenovávat ulice podle osobností všeobecně známých. Souvisí to opět s motivačním vyčerpáním pojmenovacích prostředků podle osobností spjatých s regionem a s obcí.

Ze zkoumaného materiálu nám vyplývají jednoznačné závěry. Jména ulic jsou subsystémem poměrně nekonstantním, podléhajícím četným změnám a zvrátům. Jsou svědectvím minulosti a historie města, dokládají proměnlivé politické, společenské, hospodářské, kulturní a sociální poměry a okolnosti. V uličním názvosloví se zrcadlí rozmanité aspekty regionálních, národních i mezinárodních dějin. Ve jménech ulic se také odráží, které osoby a jaké události jsou právě žádoucí či nežádoucí.

9. BIBLIOGRAFIE

- Bayerová, Naděžda – Šrámek, Rudolf: Podíl onomastiky při standardizování urbanonymie. In: Urbanonymia. Bratislava 1988.
- Bednář, Jiří: Prózy Vladislava Vančury a zastavení v Třešti. In: Naše město. Třešť 1987.
- Bednář, Jiří: Dávné pobyty Jiřího Ortena v Třešti. In: Naše město. Třešť 1986.
- Bednář, Jiří: Literární objev Viléma Mrštíka a jeho krátký pobyt v Třešti. In: Naše město. Třešť 1987.
- Bednář, Jiří: Ilustrační umění Václava Špály a jeho pobyt v Třešti. In: Naše město. Třešť 1986.
- Blich, Michal: Sémantická motivácia nových názvov ulíc. In: Urbanonymia. Bratislava 1988.
- Bradáč, Bohumír: Jména nových ulic v Jihlavě. In: Jihlavské listy, roč. XVIII, č. 1-2. Jihlava 1923.
- Dejmek, Bohumír: Nástin vývoje uličního názvosloví Hradce Králové. In: Urbanonymia. Bratislava 1988.
- Encyklopedický slovník češtiny. Praha 2002.
- Fábryová, Jindřiška: Bibliografie okresu Jihlava. Výběr z publikací a článků z let 1989-2000. Jihlava 2003.
- Fábryová, Jindřiška: Bibliografie okresu Jihlava. Výběr z publikací a článků z let 2001 – 2005. Jihlava 2008.
- Harvalík, Milan: Synchronní a diachronní aspekty české onymie. Praha 2004.
- Hoffmann, František: České město ve Středověku. Praha 1992.
- Hoffmann, František: Historický kalendář města Jihlavy. Jihlava 1957.
- Hoffmann, František: Jihlavskými ulicemi. In: Kulturní přehled. Jihlava 1967.
- Hoffmann, František: Místopis města Jihlavy v první polovině 15. století. Jihlava 2004.
- Hoffmann, František: Nové listy a obrazy z minulosti Jihlavy. Brno 1967.
- Jaroš, Zdeněk: Jihlava v datech. Jihlava 1999.
- Jaroš, Zdeněk: Jihlavské ulice a vývoj jejich pojmenování. Jihlava 1993.
- Jihlava. Kulturně historický průvodce městem. Jihlava 1996.
- Jihlava a okolí. Plán města. Zlín 1998.

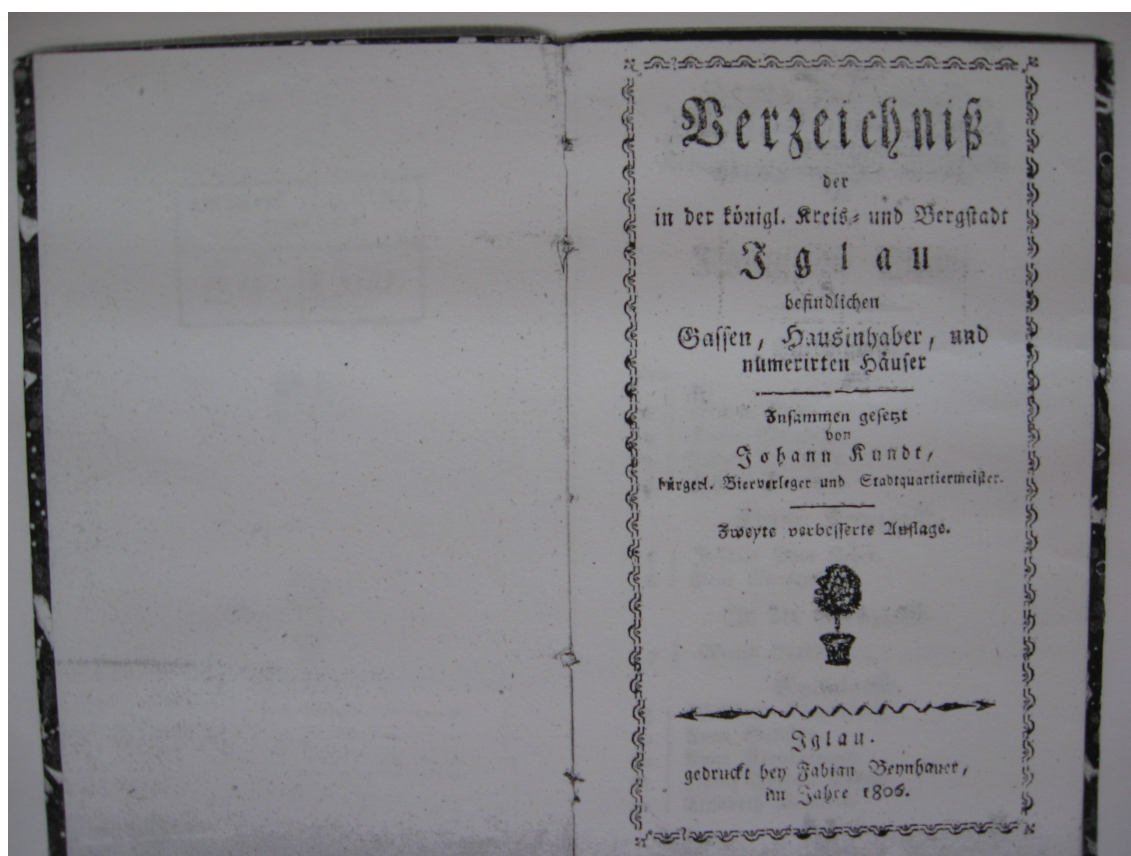
- Jihlava na starých pohlednicích. Iglau auf alten Ansichten. Jihlava 2002.
- Křesadlo, Karel: Kapitoly z historie Jihlavy. Jihlava 1992.
- Křesadlo, Karel: K jménům jihlavských ulic. In: Zpravodaj města Jihlavy. Jihlava 1990.
- Křesadlo, Karel: K názvům jihlavských ulic. In: Zpravodaj města Jihlavy. Jihlava 1991.
- Krošláková, Ema: Sémantická motivácia názvov ulíc. In: Urbanonymia. Bratislava 1988.
- Kuba, Ludvík: Urbanonyma v procese výuky a výchovy. In: Urbanonymia. Bratislava 1988.
- Kundt, Johann: Verzeichniss der in der königl. Kreis und Bergstadt Iglau. Iglau 1806.
- Laštovka, Marek – Ledvinka, Václav: Pražský uličník 1, 2. Praha 1997.
- Lutterer, Ivan – Šrámek, Rudolf: Zeměpisná jména Československa. Praha 1982.
- Lutterer, Ivan: Názvy pražských ulic z hlediska praxe. In: Urbanonymia. Bratislava 1988.
- Majtán, Milan: Onymia a urbanonymia. In: Urbanonymia. Bratislava 1988.
- Matúšová, Jana: Ke stavu a vývoji urbanonymie měst na česko-německém rozmezí. In: Urbanonymia. Bratislava 1988.
- Matúšová, Jana: Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí. In: Naše řeč, 1989, č. 72.
- Müller, Klaus: Jména ulic ve spirále dějinných zvrátů. In: Brno – město uprostřed Evropy. Brno 1994.
- Olivová – Nezbedová, Libuše: Jména ulic, náměstí, nábřeží a sadů na katastru města Chocně v minulosti a současnosti. Acta onomastika, roč. XXXVIII. Praha 1997.
- Olivová – Nezbedová, Libuše a kol.: Pomístní jména v Čechách. O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest. Praha 1995.
- Patočka, František: Adresář města Jihlavy. Jihlava 1926.
- Pleskalová, J.: Podíl pomístních jmen na tvorbě uličních názvů. In: Urbanonymia. Bratislava 1988.
- Pisková, Renata: Českoslovenští legionáři 1914-1920. Jihlava 2001.
- P. K.: Requiem za Josefa Jungmanna roku 1847 v Jihlavě.
- Polák, Karel: Lidové pověsti z Jihlavy a okolí. Jihlava 1993.
- Rambousek, Jiří: D. Pecka: Právě před sto lety se narodil Dominik Pecka. In: JL, Jihlava 1995.

- Rambousek, Jiří: Vítězslav Nezval a Jihlava. In: Jiskra, 1965, č. 41, s. 3.
- Regionální osobnosti. Výběr. Třebíč 1995.
- Rusínová, Zdeňka: Typy názvů ulic v Brně. In: Urbanonymia. Bratislava 1988.
- Slovník českých spisovatelů. Praha 1969.
- Svoboda, Jan – Šmilauer, Vladimír: Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. Zpravodaj místopisné komise, roč. XIV. 1973.
- Šmilauer, Vladimír: Úvod do toponomastiky. Praha 1963.
- Šrámek, Rudolf: Urbanonymie a urbanymie. In: Onomastický zpravodaj ČSAV, roč. XXXI. Praha 1990.
- Šrámek, Rudolf: Úvod do obecné onomastiky. Brno 1999.
- Trojan, Jiří – Trojanová, Iva: Na křídlech za poznáním Jihlavy a zajímavostí Vysočiny. Velké Meziříčí 2005.
- Vilímek, Ladislav: Václav Hájek z Libočan a Jihlava. Dostupné na <http://www.regionalist.cz/vilimek/>
- Vobr, Jaroslav: Bibliografie okresu Jihlava. Brno 1988.

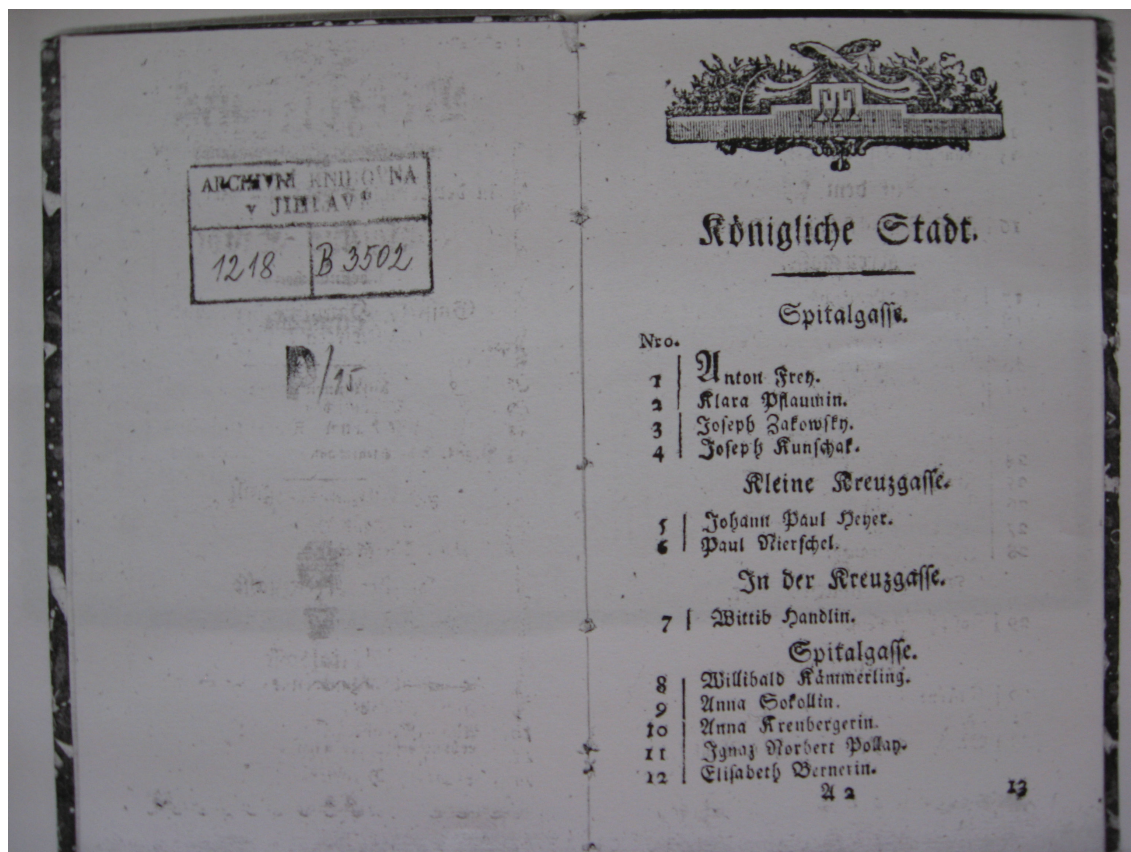
10. PŘÍLOHY

Obrázek 1: Adresář města Jihlavy z roku 1806 – úvodní stránka.....	79
Obrázek 2: Adresář města Jihlavy z roku 1806 – ukázka.....	80
Obrázek 3: Adresář města Jihlavy z roku 1926 – úvodní stránka.	81
Obrázek 4: Adresář města Jihlavy z roku 1926 – ukázka.....	82
Obrázek 5: Model města Jihlavy v 1. polovině 15. století.....	83
Obrázek 6: Ulice U Hraničníku.....	84
Obrázek 7: Ulice Matky Boží.....	85
Obrázek 8: Ulice Úzká.....	86

Obrázek 1: Adresář města Jihlavy z roku 1806 – úvodní stránka.

Obrázek 2: Adresář města Jihlavy z roku 1806 – ukázka.

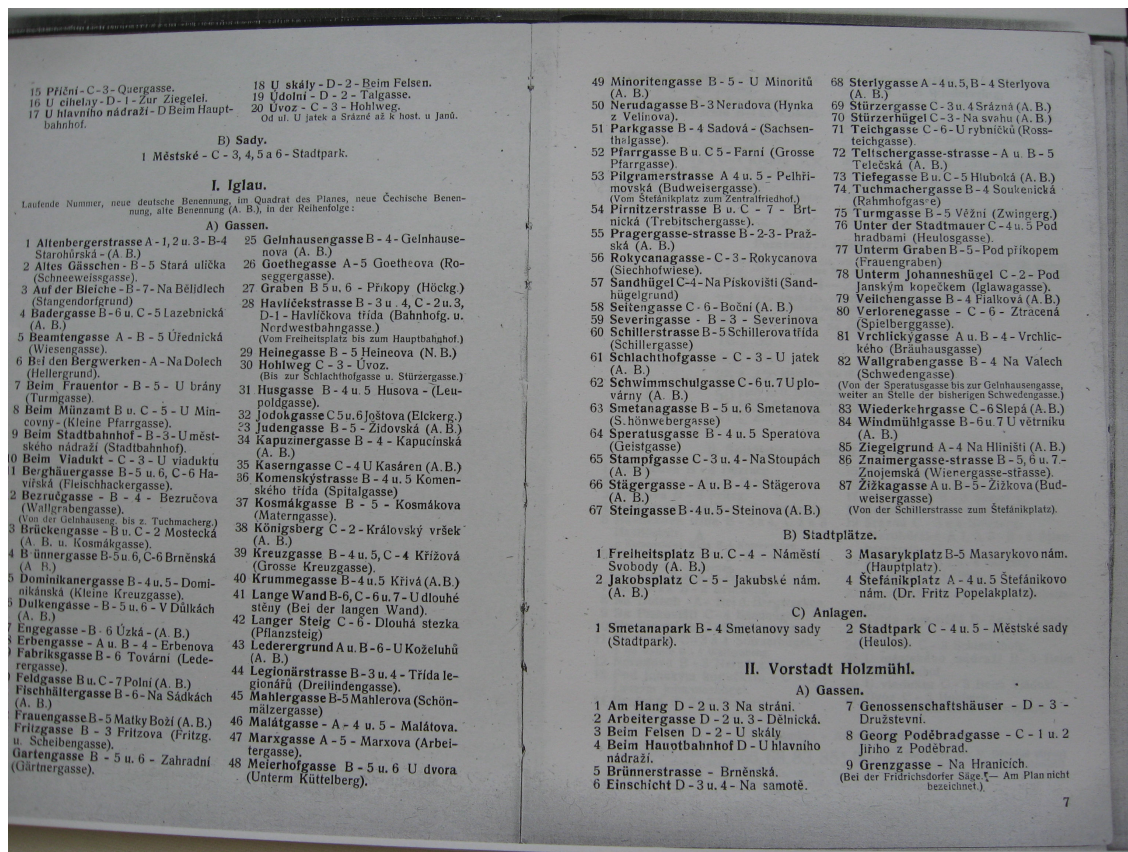

Obrázek 3: Adresář města Jihlavy z roku 1926 – úvodní stránka.

Obrázek 4: Adresář města Jihlavy z roku 1926 – ukázka.

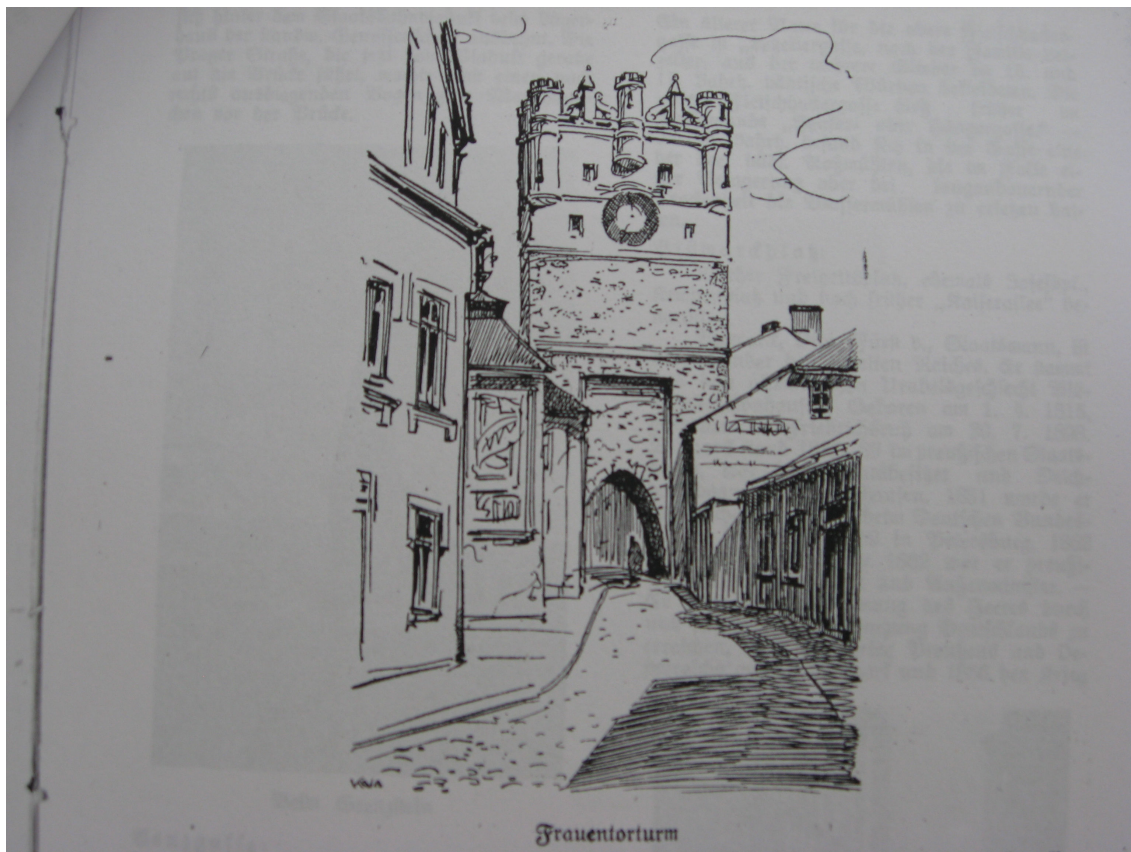
Obrázek 5: Model města Jihlavy v 1. polovině 15. století.

Obrázek 6: Ulice U Hraničníku.

Obrázek 7: Ulice Matky Boží.

Obrázek 8: Ulice Úzká.

